

Prema Evropskom
prostoru visokog obrazovanja

7 osnovnih strategija i smjernica za implementaciju Bolonjskog procesa

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

Zajednički projekat 2006. - 2008.
"Jačanje visokog obrazovanja u BiH"

Impresum

Savjetnici Vijeća Evrope:

Stephen Adam, Bolonja ekspert Velike Britanije, univerzitet Westminster, Velika Britanija

Carita Blomqvist, viši savjetnik, Finski nacionalni odbor za obrazovanje, Finska

Patricia Georgieva, generalni sekretar, Nacionalna agencija za ocjenjivanje i akreditaciju, Bugarska

Eva Gönczi, direktor programa, Collegium Budimpešta, Mađarska

Gábor Mészáros, direktor, Mađarski centar za ekvivalenciju i informacije (ENIC/NARIC), Mađarska

Lewis Purser, pomoćnik direktora za akademska pitanja, Asocijacija irskih univerziteta, Irska

Projektni tim Vijeća Evrope:

Karen Roberts

Nedim Vrabac

Prevod:

Amira Sadiković

Izdano:

januar 2008. godine

Štampa:

Sonic Studio

Grafički dizajn:

Sonic Studio

Copyright © 2008

Council of Europe

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku pomoć Evropske Unije. Stavovi izneseni u njemu ne mogu se ni na koji način smatrati odrazom zvaničnog mišljenja Evropske Unije.

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

Vijeće Evrope
Fra Grge Martića 2/I, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel.: +387 33 264 360
Faks: +387 33 233 937
e-mail: coe.sarajevo@coe.int

Evropska komisija
Delegacija u Bosni i Hercegovini
Dubrovačka 6, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel.: +387 33 666 044
Faks: +387 33 666 037
e-mail: delegation-bih@ec.europa.eu

Sadržaj

Uvod

Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini

Provođenje okvira za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini

Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini

Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini

Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u Bosni i Hercegovini

Model dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovinu

Priručnik za korisnike za model dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovinu

CD u prilogu

BiH Bolonja dokumenti izdani u okviru zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Jačanje visokog obrazovanja u BiH» 2006.-2008. godine

Informacije i dokumenti u Bolonjskom procesu 1998. 2007.

Prema Evropskom prostoru visokog obrazovanja: 7 osnovnih strategija i smjernica za implementaciju Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini

Sedam dokumenata predstavljenih u ovom izdanju sadrže dogovorene standarde, strategije i smjernice za implementaciju Bolonjskih reformi u Bosni i Hercegovini (BiH), nakon njihovog usvajanja od strane Vijeća ministara BiH 27. decembra 2007. godine.

U isto vrijeme, ove dokumente je dogovorila, izradila i usvojila većina direktno uključenih institucija i organa vlasti u BiH, putem zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Jačanje visokog obrazovanja u BiH».

Zajednički projekat je pokrenut na početku 2006. godine sa ciljem da pomogne BiH da ispuni svoje obaveze iz Bergenskog kominikea iz maja 2005. godine i da pomogne u pripremi i uvođenju reformi na državnom nivou u tri važna i međusobno povezana područja unutar Bolonjskog procesa: priznavanju kvalifikacija, osiguranju kvaliteta i okviru za visokoškolske kvalifikacije.

Jedno od glavnih područja pomoći u ovom projektu je bila izrada standarda, strategija i smjernica u tri polja reforme koja su dogovorena i primjenjiva širom Bosne i Hercegovine.

U tu svrhu, rektori 8 javnih univerziteta u BiH, entiteski ministri odgovorni za obrazovanje, ministarstvo civilnih poslova BiH, Evropska komisija i Vijeće Evrope su uspostavili upravni odbor u aprilu 2006. godine koji je pružao savjete, nadgledao i odobravao aktivnosti i rezultate projekta.

Upravni odbor je dao mandat trima radnim grupama da izrade specifične instrumente i smjernice reforme u područjima priznavanja kvalifikacija, osiguranja kvaliteta i okvir kvalifikacija.

Ovim trima radnim grupama su pomogli međunarodni eksperti Vijeća Evrope i projektni tim Vijeća Evrope u njihovom zadatku da budu suštinski upoznati sa predmetom rada i, u konsultacijama sa svojim institucijama, da pripreme dokumente koji su predstavljeni u ovom izdanju:

- Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH i preporuke za njegovu implementaciju;
- Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH i preporuke za njihovu implementaciju;
- Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BiH i
- Model dodatka diplomi u BiH, te odgovarajući priručnik za korisnike.

Pripremljene dokumente je pregledao upravni odbor projekta i odoborio ih u ljeto 2007. godine.

Sa usvajanjem Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u augustu 2007. godine, sedam dokumenata u ovom izdanju, koje je usvojilo Vijeće ministara BiH u decembru 2007. godine, bi trebali ohrabriti sve zainteresirane strane da aktivno doprinesu brzom i sveobuhvatnoj implementaciji reformi visokog obrazovanja u BiH i time i uključivanju u Evropski prostor visoko obrazovanja. Vijeće Evrope i Evropska komisija ostaju posvećeni pružanju podrške BiH u ovom cilju.

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

OKVIR ZA VISOKOŠKOLSKE KVALIFIKACIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovaj dokument je izrađen u okviru zajedničkog projekta
Evropske komisije i Vijeća Evrope
«Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini».

OKVIR ZA VISOKOŠKOLSKE KVALIFIKACIJE¹ U BIH

Uvod

Visokoškolski sistem u Bosni i Hercegovini je fragmentiran i treba mu reforma. Bosanskohercegovačkom obrazovnom području treba visokoškolski okvir koji će biti konzistentan sa principima i vrijednostima Evropskog područja visokog obrazovanja (EHEA) onako kako ga gradi Bolonjski proces², uključujući ENQA standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta u Evropskom području visokog obrazovanja. Novi okvir za kvalifikacije BiH zamišljen je tako da jača visoko školstvo i djeluje kao pokretač koja pomaže organima i onima koji donose odluke o visokom obrazovanju, u radu na reformama koje za cilj imaju preoblikovanje/promjenu akademske zajednice, njenih institucija i procesa. Osnovna funkcija okvira je da djeluje kao vodič i referentna tačka za one koji rade na stvaranju novih kvalifikacija i revidiranju postojećih, sa novim sistemom osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju.

Novi okvir izrađen je u sklopu zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope pod nazivom „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“, nakon opsežnih konsultacija i sporazuma sa odgovarajućim akterima u procesu, uključujući akademske radnike, studente, javne organe i socijalne partnere³. Njegova uspješna provedba unaprijedit će povjerenje javnosti u visoko obrazovanje. Okvir ima za cilj da pomogne pri unaprjeđenju kvaliteta i priznavanju kvalifikacija, te da promovira reformu visokog obrazovanja u korist svih građana.

Struktura okvira

Okvir visokoškolskih kvalifikacija u BiH sastoji se od tri ciklusa, koji odražavaju i razrađuju tzv. „dablinske deskriptore“⁴, koje su ministri obrazovanja usvojili unutar Bolonjskog procesa⁵, nakon odluke da se usvoji visokoškolski sistem koji se, u suštini,

¹ Državni okvir za visokoškolske kvalifikacije: Jedan opis, na nivou države ili nivou obrazovanog sistema, koji je međunarodno razumljiv i putem kojeg se sve kvalifikacije i ostali uspjesi u učenju u visokom obrazovanju mogu opisati i dovesti u vezu jedni s drugima na koherentan način i koji definiše odnose između visokoškolskih kvalifikacija. Okvir kvalifikacije je izrađen kako bi osigurao konzistentnu upotrebu naziva kvalifikacija.

² Bolonjski proces je najznačajnija i najdalekosežnija reforma visokog obrazovanja u Evropi. Konačni cilj procesa je da se do 2010. godine ustanovi Evropski prostor visokog obrazovanja, unutar kojeg će se nastavnici i studenti moći lako kretati i uživati priznanje svojih kvalifikacija. Bolonjsku deklaraciju su 1999. godine potpisali ministri obrazovanja 29 evropskih zemalja. Proces je otvoren i za druge zemlje, te su kasniji sastanci na nivou vlada održani u Pragu (2001.), Berlinu (2003.) i Bergenu (2005.); naredni sastanak će se održati u Londonu u maju (2007.). BiH je ovom procesu pristupila 2003

³ Za dalje informacije, vidi <Zajednički projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope 2006.-2007. «Jačanje visokog obrazovanja u BiH»> na adresi <http://www.coe.ba/visokoobrazovanje>.

⁴ Deskriptori služe za primjer ishoda osnovne kvalifikacije na svakom nivou i prikazuju prirodu promjene između nivoa. Oni pružaju jasne referentne tačke na svakom nivou i opisuju ishode koji pokrivaju veliku većinu postojećih kvalifikacija.

⁵ Dablinske deskriptore inicijalno je formulirala i razvijala Zajednička inicijativa za kvalitet, Joint Quality Initiative (neformalna grupa specijalista za visoko obrazovanje iz različitih zemalja, pogledati www.jointquality.org), a u Bergenu su adaptirani kao deskriptori ciklusa za okvir za kvalifikacije Evropskog područja visokog obrazovanja. Kompletna diskusija Grupe za praćenje Bologne na temu okvira za kvalifikacije „novog stila“ može se naći na: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf.

zasniva na tri ciklusa. Dablinski deskriptori su generičke (tj. nevezane za predmete) izjave o tome šta su tipična očekivanja u smislu uspjeha i sposobnosti vezanih za kvalifikacije koje predstavljaju završetak svakog od bolonjskih ciklusa. Sastoje se od sljedećih elemenata: znanje i razumijevanje, primjena znanja i razumijevanja, generičke kognitivne vještine, donošenje sudova, sposobnosti komuniciranja i vještine učenja, autonomna odgovornost studenta i rad sa drugima.

BiH deskriptori sadrže više detalja od dablinskih, a namjena im je da se tumače zajedno. Opisuju znanje, vještine i sposobnosti povezane sa tipičnim kvalifikacijama na kraju jednog ciklusa, tj. na kraju dodiplomskog studija, magistarskog stepena i doktorata. Deskriptori su fleksibilni a ne konačni, te ih treba kombinirati sa drugim, vanjskim referentnim izvorima, uključujući domaće i internacionalne, akademske ili stručne materijale za usmjeravanje po predmetima, tj. materijale i izjave o osnovnim indikatorima po predmetima iz *Tuning* projekta⁶.

U ovom trenutku, okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH ne sadrži bilo kakve druge nivoe ili podpodjele unutar samih ciklusa, kojima bi se ilustrirala progresija unutar strukture. Međutim, sama struktura odražava raspon ECTS bodova koji se veže za okvir Bolonjskog procesa.

Odnos između okvira i usvajanja novog pristupa u osiguranju kvaliteta i priznavanju

Novi okvir za kvalifikacije u BiH tek je jedan od aspekata reforme visokog obrazovanja, koji se mora posmatrati zajedno sa drugim inicijativama, koje u cjelini za cilj imaju transformaciju visokoškolskog sistema tako da bude u potpunosti konzistentan sa Evropskim prostorom visokog obrazovanja. Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“ ima tri elementa 1) stvaranje okvira za visokoškolske kvalifikacije, 2) izrada plana rada za uvođenje savremenih procedura i struktura za priznavanje kvalifikacija i 3) uspostava standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Ovi elementi su povezani i za uspješan ishod je neophodna njihova istovremena provedba.

Nadalje, jasno je da uspješna reforma traži da se neke stvari razvijaju odozdo nagore, koliko i odozgo nadolje.

Sva tri elementa blisko su povezana sa ranijim inicijativama u reformi univerziteta, kao i sa usvajanjem okvirnog zakona o visokom obrazovanju.

⁶ "Podešavanje obrazovnih struktura u Evropi" je pilot projekat koji je poduzela grupa Evropskih univerziteta uz podršku Evropske univerzitetske asocijacije (EUA) i Evropske komisije od 2000. do 2004. godine kao i sa rastućim broj partnera. Tretira nekoliko akcionih koraka Bolonje, naime usvajanje i primjenu sistema lako čitljivih i uporedivih stepena, na osnovu dva ciklusa i uspostavljanja sistema bodova, idetifikujući referentne tačke za 1) generičke kompetencije, 2) komeptencije specifične za predmete, 3) ulogu ECTS-a kao sistema prikupljanja bodova i 4) uloga učenja, podučavanja, ocjenjivanja i izvedbe u vezi sa osiguranjem kvaliteta i evaluacijom. Za dalje informacije pogledati <http://www.relint.deusto.es/TuningProject/index.htm>, <http://www.let.rug.nl/TuningProject/index.htm>

Ciljevi okvira za kvalifikacije za područje BiH su:

- da omogući poslodavcima, školama, roditeljima, potencijalnim studentima i drugima, da shvate šta predstavljaju osnovna kvalifikaciona zvanja, te kako se kvalifikacije povezuju jedna sa drugom;
- da pomogne visokoškolskim ustanovama, studentima i drugima, da razjasne potencijalne putanje napredovanja i prenosa bodova, posebno u kontekstu šireg učešća u cjeloživotnom učenju;
- da stvori i održava međunarodnu uporedivost standarda, naročito u unutarinstitucionalnom, međuinstitucionalnom, regionalnom i evropskom kontekstu, te da omogući mobilnost za sve (studente, akademsko i neakademsko osoblje, građane);
- da ukloni nekonzistentnost i konfuziju između visokoškolskih kvalifikacija, kroz jasan opis kvalifikacija u smislu ciklusa/nivoa, ishoda učenja i bodova;
- da pomogne u izgradnji domaćeg i međunarodnog povjerenja u bh. visokoškolske kvalifikacije i standarde, tako što će ih integrirati sa novim sistemom osiguranja kvaliteta u BiH, koji je u potpunosti konzistentan sa „*standardima i smjernicama*“ Evropske asocijacije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA) Evropskog područja visokog obrazovanja⁷;
- da unaprijedi priznavanje bh. kvalifikacija i mogućnost zapošljavanja građana, tako što će osigurati njihovu relevantnost u odnosu na potrebe domaćeg i međunarodnog tržišta rada;
- da osigura da pristup visokom obrazovanju u BiH i njegov sadržaj budu zasnovani na principima i vrijednostima demokratskog društva.

Kvalifikacije koje predstavljaju uspješan završetak prvog ciklusa (180-240 ECTS bodova) dodjeljuju se studentima koji:

- pokažu znanje i razumijevanje u području studija, koje se nadovezuje na njihovo srednjoškolsko obrazovanje i koje je uobičajeno na tom nivou, uz podršku odgovarajućih resursa za učenje (tekstova i informacionih i komunikacijskih tehnologija), koje uključuje neke aspekte koji će se temeljiti na poznavanju najnaprednijih dostignuća u datom području studija;
- mogu detaljno znanje i kritičko razumijevanje principa vezanih za dato područje studija/discipline primijeniti na način koji pokazuje profesionalan pristup radu ili struci, te posjeduju kompetencije koje se obično pokazuju formiranjem i

⁷ Cijeli tekst ENQA *Standards and Guidelines* za osiguranje kvaliteta u Evropskom području visokog obrazovanja može se naći na: http://www.coe.ba/pdf/ESG_loc.pdf.

potkrepljivanjem argumentima i rješavanjem problema unutar datog područja studija;

- imaju sposobnost da prikupljaju i tumače relevantne podatke (obično unutar datog područja studija) na osnovu kojih donose sudove koji sadrže razmišljanja o relevantnim društvenim naučnim ili etičkim pitanjima;
- mogu primijeniti osnovne metode sticanja znanja i aplikativna istraživanja u datoj disciplini, te su u stanju da odluče o tome koji pristup da upotrijebe za rješavanje datog problema, i svjesni su toga u kojoj mjeri je odabrani pristup primjeren rješavanju takvog problema;
- mogu prenositi, uz korištenje odgovarajućeg jezika (a tamo gdje je to primjereno, i jednog ili više stranih jezika) i komunikacijskih tehnologija, informacije, ideje, probleme i rješenja, i auditoriju koji nije specijalizovan i koji je specijalizovan za dato područje izučavanja;
- su izgradili vještine učenja neophodne za dalji studij, uz visok stepen autonomije i akademskih vještina i svojstava neophodnih za istraživački rad, shvatanje i procjenu novih informacija, koncepata i dokaza iz različitih izvora;
- posjeduju temelj za buduće samousmjeravanje i cjeloživotno učenje;
- su stekli interpersonalne vještine i vještine timskog rada, primjerene za zapošljavanje i/ili dalji studij.

Kvalifikacije koje predstavljaju uspješan završetak drugog ciklusa (60-120 ECTS bodova) dodjeljuju se studentima koji:

- pokažu sistematično razumijevanje i savladavanje znanja u svom području studija/disciplini, koje se temelji na, odnosno proširuje i/ili nadograđuje ono što se obično povezuje sa nivoom dodiplomskog studija, i što predstavlja osnov ili mogućnost za originalnost pri razvoju i/ili primjeni ideja, obično u kontekstu istraživačkog rada;
- mogu primijeniti svoje znanje i razumijevanje, kao i sposobnosti rješavanja problema, na nove i nepoznate sredine unutar šireg (ili interdisciplinarnog) konteksta u vezi sa njihovim područjem studija;
- primjenjuju konceptualno i apstraktno razmišljanje, uz visok nivo sposobnosti i kreativnosti, čime se omogućava:
 - kritička ocjena trenutnog istraživačkog i akademskog rada na najvišem nivou u datoj disciplini,

- ocjena različitih metodologija, formiranje kritičkog mišljenja i ponuda alternativnih rješenja,
- imaju sposobnost da integriraju znanje i bave se složenim problemima, te da formuliraju sudove na osnovu nepotpunih ili ograničenih informacija, ali uz razmišljanje o socijalnim i etičkim odgovornostima vezanim za primjenu njihovog znanja ili sudova;
- mogu prenositi svoje zaključke, znanje i razmišljanje na kojima se oni temelje, uz korištenje odgovarajućeg/odgovarajućih jezika, auditoriju koji nije specijalizovan i koje je specijalizovan, jasno i nedvosmisleno;
- su u stanju da svoje znanje podignu na viši nivo, prodube razumijevanje svog područja studija ili discipline, i kontinuirano razvijaju sopstvene vještine, kroz samostalno učenje i razvoj;
- imaju vještine učenja koje im omogućavaju da nastave studij na način koji će uglavnom biti samousmjeren i autonoman;
- stekli su interpersonalne vještine i vještine timskog rada, primjerene različitim kontekstima učenja i zaposlenja, te pokazuju sposobnost vođenja i/ili pokretanja inicijative i daju doprinos promjeni i razvoju.

Kvalifikacije koje predstavljaju uspješan završetak

trećeg ciklusa dodjeljuju se studentima koji:

(Slijede "Dablinski deskriptori" trećeg ciklusa o kojima se treba diskutovati i elaborirati ih. Mogu se mijenjati na osnovu trenutnog «bolonjskog» rada u ovom području.)

- pokažu sistematično razumijevanje područja studija i vladanje vještinama i metodama istraživačkog rada u vezi sa zadatim područjem;
- pokažu sposobnost da defini u studijski projekat istraživanja, a zatim provedu istraživanje u skladu sa metodologijom date nauke;
- originalnim istraživanjem daju vlastiti naučni doprinos koji proširuje granice spoznaje u datoj oblasti;
- su sposobni za kritičku analizu, vrednovanje i sintezu novih i složenih ideja;
- mogu u vezi sa svojim područjem stručnog i naučnog znanja komunicirati sa kolegama, širom naučnom zajednicom i društvom;
- nastaviti nauku na istraživanje i razvoj te biti pokretači i nosioci napretka u društvenom znanju, doprinoseći stalno razvoju novih tehnika, ideja ili pristupa.

Zahvalnica

Predstavnici ministarstava, univerziteta i studenata BiH navedeni ispod su bili aktivno uključeni u izradu Okvira visokoškolskih kvalifikacija BiH. Zajednički projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope duguje svoju zahvalnost njihovom profesionalnom zalaganju i ličnoj posvećenosti, kao i stručnosti i vođenju koje su pružili eksperti Vijeća Evrope, Eva Gönczi i Stephen Adam.

Ministarstvo civilnih poslova BiH
Dragana Dilber, Esma Hadžagić, Miljan Popić

Ministarstvo obrazovanja Federacije BiH
Džemko Ruždić

Ministarstvo prosvjete Republike Srpske
Dragana Lukić-Domuz, Jugoslav Tepić

Univerzitet u Banja Luci
Dragan Partalo

Univerzitet u Bihaću
Ifet Šišić, Nevzet Veladžić,

Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Ranko Antunović, Marijana Čosović, Zoran Ljuboje, Nenad Marković

Sveučilište u Mostaru
Ružica Burić, Marinko Jurilj

Univerzitet «Džemal Bijedić» u Mostaru
Dragi Tiro, Edina pago-Čumurija

Univerzitet u Sarajevu
Izet Bijelonja, Belma Dizdarević, Renata Jažić-Karić, Nina ober

Univerzitet u Tuzli
Jasmina Berbić, Meliha Bijedić, Amela Teskeredžić

Univerzitet u Zenici
Hasan Avdušinović, Muris Bajramović, Almelina Krajišnik, Damir Kukić

Predstavnici studenata
Mirhad Grebović, Elvir Heljić (Univerzitet «Džemal Bijedić» u Mostaru), Sead Kadrić (Univerzitet u Tuzli), Ivica Jozić, Paula Pranjić (Sveučilište u Mostaru)

Partneri iz društva
Haris Huskić, Zavod za zapošljavanje za istraživanje tržišta rada i zapošljavanje Federacije BiH, Goran Savanović, Sindikat za turizam i ugostiteljstvo Republike Srpske

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

PROVOĐENJE OKVIRA ZA KVALIFIKACIJE ZA VISOKO OBRAZOVANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovaj dokument je izrađen u okviru zajedničkog projekta
Evropske komisije i Vijeća Evrope
«Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini».

PROVOĐENJE OKVIRA ZA KVALIFIKACIJE ZA VISOKO OBRAZOVANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Uvod

Preporuke koje slijede odnose se na provedbu okvira BiH za visokoškolske kvalifikacije. Prijedlog za ovaj okvir izradila je, od maja 2006. do maja 2007. godine, radna grupa stručnjaka BiH, uz pomoć dva stručnjaka Vijeća Evrope, pod zajedničkim programom Evropske komisije i Vijeća Evrope, „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“¹.

Sastanak radne grupe u maju 2007. godine, uz učešće rukovodstava univerziteta i predstavnika ministarstava, podržao je nacrt okvira za visokoškolske kvalifikacije, te nastavio raditi na planiranju procesa provedbe. Preporuke sadržane u ovom dokumentu zasnivaju se na diskusijama učesnika na ovom i ranijim sastancima, i podliježu saglasnosti svih aktera BiH u proces, što će biti prvi korak Upravnog odbora ovog projekta, koji će se sastati 5. juna 2007.

Provedba okvira za visokoškolske kvalifikacije sve je značajnija, jer su se ministri zaduženi za visoko obrazovanje sastali u Londonu u maju 2007. godine i potvrdili svoju riješenost da u potpunosti provedu okvire za kvalifikacije, izrađene u skladu sa sveukupnim Okvirom za kvalifikacije u Evropskom području visokog obrazovanja, „kao instrumente za ostvarivanje uporedivosti i transparentnosti unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja, te za omogućavanje kretanja studenata unutar i između visokoškolskih sistema.“² Taj zadatak predstavlja jedan od najvećih izazova u BiH, u sklopu ulaska u Evropski prostor visokog obrazovanja 2010. godine.

Pošto relevantne strukture za punu i koherentnu provedbu okvira u BiH još nisu upotpunjene, preporuke koje slijede predočavaju prvih nekoliko koraka za provedbu i nude dalje smjernice za cijeli proces provedbe, za visokoškolske ustanove i nadležne organe.

Izvršenje predloženog seta koraka može trajati 2 do 3 godine.

Bitno je principe provedbe koji slijede poštovati kroz cijeli proces:

- Dugoročne političke obaveze bi se trebale poštovati tokom cijelog procesa.
- Bliska saradnja i puno učešće svih aktera u procesu preduslov su za uspješnu provedbu.

¹ Od januara 2006., zajednički projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope, „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“, radi na izradi sredstava za reformu visokog obrazovanja u područjima osiguranja kvaliteta, okvira za kvalifikacije i priznavanje kvalifikacija, zajedno sa bh. univerzitetima i nadležnim ministarstvima. Za dalje informacije, vidi <http://www.coe.ba/visokoobrazovanje>.

² Londonski kominike, vidi na: http://www.coe.ba/pdf/Londonski_kominike.pdf

- Proces provedbe okvira za kvalifikacije trebao bi biti povezan sa provedbom druge dvije komponente projekta reforme visokog obrazovanja.
- Proces provedbe trebao bi podrazumijevati i istinsku promjenu plana i programa, zajedno sa izradom odgovarajućih strategija nastavnog rada i provjere znanja u visokoškolskim ustanovama.
- Hitno je potrebno usvajanje zakona o visokom obrazovanju na državnom nivou, koji uključuje i koncept okvira za kvalifikacije u visokom obrazovanju.
- Procedure za povezivanje kvalifikacija sa okvirom trebaju biti transparentne, ispravno dokumentirane, te zasnovane na bolonjskim smjernicama.

Koraci u provedbi

- I. Konsultacije i distribucija informacija sa svim akterima u procesu**, da bi se unaprijedila svijest i izgradilo znanje i razumijevanje svrhe i funkcije okvira, njegovog mjesta u cjelokupnom procesu reforme visokog obrazovanja i novi pristupi u dodjeli kvalifikacija.

Proces konsultacija trebao bi uključiti rukovodstvo univerziteta, Rektorsku konferenciju, viši nivo univerzitetskih radnika, studentske organizacije, privatne visokoškolske ustanove i ministarstva, kao i druge organe zadužene za visoko obrazovanje. Druga stručna tijela koja treba uključiti su ona koja se bave akreditacijom i osiguranjem kvaliteta, kao i centar za informacije i priznavanje (ENIC). U procesu distribucije informacija, vrlo je bitno uspostaviti website (npr. sa najčešćim pitanjima i odgovorima u vezi sa okvirom za kvalifikacije.). I promotori Bolonje bi trebali biti uključeni i informirani, na samom početku procesa, da bi bili u stanju davati odgovore na pitanja.

- II. Informativna kampanja** sa odgovarajućim strategijama informiranja (medijska kampanja)

Ova faza bi trebala sadržavati informativnu kampanju usmjerenu ka široj javnosti, ali i široj zajednici zainteresiranih aktera i socijalnih partnera (udruženja poslodavaca, sindikati, privredne komore, zavodi za zapošljavanje). Dio bi trebao biti usmjeren i ka široj zajednici cjeloživotnog učenja. Bitno je predstaviti socijalne i ekonomske implikacije, kao i one vezane za zaposlenje, a koje se tiču uvođenja okvira za kvalifikacije i njegovih prednosti u smislu fleksibilnijeg kretanja unutar visokoškolskog sistema i između ustanova.

III. Obuka promotora BiH (onih koji će raditi na daljem prenosu znanja o okviru za kvalifikacije)

To uključuje akademsko osoblje, kao i imenovanje akademskih koordinatora koji će biti zaduženi za preuzimanje vodeće uloge u primjeni generalnog okvira kvalifikacija na određeno područje studija, a vjerovatno i u povezivanju kvalifikacija sa okvirom. Od pomoći mogu biti i koordinatori za ECTS.

Deskriptori ishoda učenja na različitim nivoima okvira moraju se izraziti generalno, te su, kao takvi, podložni tumačenju i unutar i između ustanova. Da bi se pomoglo u postizanju zajedničkog razumijevanja, predlaže se da se za više nivoje osoblja različitih ustanova (tj. buduće promotore okvira kvalifikacija) - organizira serija radionica, da bi se objasnile namjere različitih formulacija, uz diskusije o primjerima koji bi ilustrirali potrebne standarde uspjeha na različitim nivoima. Ova obuka bi trebala uključiti module o pisanju ishoda učenja, o izradi i reformi nastavnih planova i programa i vitalnih veza između podučavanja, učenja i ocjenjivanja. Učesnici u radionici mogli bi, nakon toga, upriličiti slične radionice unutar svojih ustanova, da osiguraju konzistentnost.

IV. Tražiti saglasnost nadležnih vlasti različitih nivoa za Okvir za kvalifikacije u visokoškolskom obrazovanju u BiH.

Svi nadležni organi trebali bi na adekvatan način razumjeti svrhu i funkciju okvira i njegovu ulogu u procesu reforme, te poduzeti mjere neophodne za usvajanje okvira i podršku njegovoj primjeni.

Pilot-projekat za primjenu generalnog okvira na dato područje studija

Ova faza bi trebala spojiti postojeće/nove kvalifikacije sa okvirom kvalifikacija i biti provedena u sklopu kratkog i efikasnog pilot projekta u toku maksimalno jedne godine. To bi se trebalo uraditi sa izabranim kvalifikacijama BiH, kako bi se iste stavile naspram predloženog okvira koristeći se specifičnim izrađenim instrumentima (stepeni, deskriptori zasnovani na ishodima učenja). Predmeti za pilot projekat se moraju izabrati pažljivo i trebali bi tretirati pitanja kao što su: 3 ili 4 godišnji programi slične prirode; pitanja napredovanja (nivoi); pitanja bodova.

Da bi se pomoglo u postizanju zajedničkog razumijevanja u različitim područjima, poželjno je okupiti grupe akademskog osoblja upoznatog sa detaljima okvira i iz odabranih akademskih disciplina, da pripreme dokument sličan britanskim *izjavama o tematskim indikatorima uspjeha*,³ koji bi drugima pomogli u izradi programa u tim

³ Izjave o tematskim indikatorima uspjeha postavljaju očekivanja o standardima stepena u nizu predmetnih područja. Oni opisuju šta disciplini daje njenu koherentnost i identitet i definiše šta se može očekivati od svršenog studenta u smislu sposobnosti i vještina koje su potrebne da bi se razvilo shvatanje predmeta.

Za dalje informacije pogledati <http://www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/benchmark/default.asp>.

područjima, da bi razumjeli kako se okvir primjenjuje na njihovo područje. Takve konsultacije bi trebale uključiti predstavnike relevantnih poslodavaca, posebno onih koji su zaduženi za uslove za rad u datom stručnom području. Predlaže se da se takve izjave, kao pilot-projekat, inicijalno pripreme u nekoliko područja studija prije nego što se krene i na druga područja.

Taj proces trebao bi potaći stvarnu reformu plana i programa i dovesti do izrade novih kvalifikacija, na osnovu ishoda učenja koji zaista izražavaju ono što je u skladu sa sveobuhvatnim okvirom za kvalifikacije u Evropskom području visokog obrazovanja i koji zadovoljavaju zahtjeve 21. vijeka. Jedan od osnovnih ciljeva pilot projekta je da se pomogne u obuci osoblja u procesu izrade nastavnih planova i programa u kontekstu okvira kvalifikacija i eksternih referentnih tačaka i time bi pomogao i u formiranju osnovne grupe tehničkih stručnjaka za kvalifikacije i okvire za kvalifikacije.

Projekat bi osigurao zajedničke standarde, koherentan pristup i uporedive ishode. Iskustva i pouke iz drugih zemalja Bolonjskog procesa, kao i iz *Tuning*⁴ projekta Evropske komisije, mogu ovdje biti od pomoći. Pilot-projekat bi trebao imati koordinacionu funkciju koju bi, u idealnom slučaju, preuzela Rektorska konferencija BiH. Povezao bi i provedbu okvira za kvalifikacije sa akreditacijom programa, kako se predlaže u Preporukama za provedbu osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH, te dao osnov za povezivanje kvalifikacija sa okvirom na transparentan način, sa odgovarajućim mehanizmima osiguranja kvaliteta. Takav proces povezivanja može zahtijevati zaseban protokol .

V. Legislativa

Odsustvo odgovarajuće legislative moglo bi ozbiljno omesti proces provedbe, a pogodan trenutak koji je stvorio zajednički projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope, „Jačanje visokog obrazovanja u BiH , mogao bi biti izgubljen, osim ako se ne usvoji relevantno zakonodavstvo na državnom nivou bez daljnjeg odlaganja.

Preporuke:

- Gore predstavljena lista može se smatrati slijedom koraka u procesu. Međutim, većina aktivnosti može se obavljati istovremeno, što bi svakako ubrzalo provedbu.
- Aktivno učešće institucija BiH u regionalnim i međunarodnim radionicama i drugim aktivnostima koje pomažu zemljama Bolonjskog procesa u uobličavanju svojih okvira za kvalifikacije, unaprijedilo bi nivo tehničke pomoći i potaklo razmjenu informacija.

⁴ "Podešavanje obrazovnih struktura u Evropi" je pilot projekat koji je poduzela grupa Evropskih univerziteta uz podršku Evropske univerzitetske asocijacije (EUA) i Evropske komisije od 2000. do 2004. godine kao i sa rastućim broj partnera. Tretira nekoliko akcionih koraka Bolonje, naime usvajanje i primjenu sistema lako čitljivih i uporedivih stepena, na osnovu dva ciklusa i uspostavljanja sistema bodova, i idetnifikujući referentne tačke za 1) generičke kompetencije, 2) komeptencije specifične za predmete, 3) ulogu ECTS-a kao sistema prikupljanja bodova i 4) uloga učenja, podučavanja, ocjenjivanja i izvedbe u vezi sa osiguranjem kvaliteta i evaluacijom.

Za dalje informacije pogledati <http://www.relint.deusto.es/TuningProject/index.htm>, <http://www.let.rug.nl/TuningProject/index.htm>

- Mogući produžetak zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope nakon juna 2007. godine može se iskoristiti za pružanje dalje tehničke pomoći u provedbi.

U okviru zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini», radna grupa stručnjaka BiH je pripremila prijedlog za Okvir visokoškolskih kvalifikacija u BiH tokom 2006. i 2007. godine. Dva međunarodna stručnjaka Vijeća Evrope, Eva Gönczi, direktor programa Kolegijuma Budimpešta, Mađarska i Stephen Adam, sa univerziteta Westminster, Velika Britanija, su pomogli grupi u procesu izrade prijedloga.

Ove preporuke za implementaciju Okvira visokoškolskih kvalifikacija u BiH su pripremili Eva Gönczi i Stephen Adam i zasnivaju se na diskusijama i konsultacijama vođenim sa radnom grupom BiH stručnjaka.

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

STANDARDI I SMJERNICE ZA
OSIGURANJE KVALITETA
U VISOKOM OBRAZOVANJU
U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovaj dokument je izrađen u okviru zajedničkog projekta
Evropske komisije i Vijeća Evrope
«Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini» .

STANDARDI I SMJERNICE ZA OSIGURANJE KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Uvod

I prije uključivanja u bolonjski proces¹ 2003. godine univerziteti u BiH počeli su raditi na uvođenju politike i prakse osiguranja kvaliteta. Te su aktivnosti dobile još veći značaj pridruživanjem Bolonjskom procesu na ministarskoj konferenciji u Berlinu 2003. godine; tokom školske 2003/04. godine svi javni univerziteti u BiH uključeni su u institucionalnu procjenu Evropske asocijacije univerziteta (EUA)² kako bi se utvrdili izazovi s kojima će se univerziteti suočiti u ispunjavanju zahtjeva za pridruživanje evropskom prostoru visokog obrazovanja do 2010. godine.

Pomenutom procjenom Evropske asocijacije univerziteta utvrđen je veliki broj značajnih pitanja koje treba riješiti putem sistematičnih i rigoroznih procedura za osiguranje kvaliteta. Pomenuta su pitanja bila strateške i akademske prirode, ali su se odnosila i na oblast upravljanja i administracije. Rad u navedenim oblastima od suštinskog je značaja za moderniziranje i reformiranje visokog obrazovanja u BiH.

I na evropskom nivou osiguranje kvaliteta predstavljalo je jednu od tri prioritetne oblasti programa procjene u okviru bolonjskog procesa, nakon čega je 2005. godine održana ministarska konferencija u Bergenu, a rezultati te procjene u slučaju Bosne i Hercegovine sugerirali su relativan nedostatak aktivnosti i napretka u toj oblasti u odnosu na većinu ostalih zemalja bolonjskog procesa.

Taj je fokus na evropskom nivou otišao korak dalje 2005. godine usvajanjem Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta (ESG)³ od strane svih zemalja uključenih u bolonjski proces. Pomenuti je dokument izradila organizacija ENQA u saradnji sa EUA-om, EURASHE-om i ESIB-om, a prihvatili su ga svi ministri prisutni na konferenciji u Bergenu 2005. ESG pokriva tri glavne oblasti:

1. unutrašnje osiguranje kvaliteta organizirano unutar institucija visokog obrazovanja, a koje se odnosi na izradu, primjenu i praćenje procesa i struktura osiguranja kvaliteta;
2. vanjsko osiguranje kvaliteta i relevantne aktivnosti koje se općenito bave onim što bi trebalo ispitati unutar institucija visokog obrazovanja, te načinom na koji bi trebalo provoditi aktivnosti vezane za vanjsko osiguranje kvaliteta;

¹ Bolonjski proces predstavlja najznačajniju i najsveobuhvatniju reformu visokog obrazovanja u Evropi. Krajnji cilj tog procesa jeste uspostavljanje evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine, koji će značiti neometanu mobilnost akademskih radnika i studenata, te objektivno priznavanje njihovih kvalifikacija. Bolonjsku deklaraciju 1999. godine potpisali su ministri obrazovanja 29 evropskih zemalja. Taj se proces počeo širiti i na druge zemlje pa su organizirani dalji sastanci predstavnika vlada u Pragu 2001., Berlinu 2003. i Bergenu 2005. Naredni sastanak održat će se u Londonu u maju 2007. Bosna i Hercegovina uključila se u pomenuti proces 2003. godine.

² Vijeće Evrope, Evropska komisija, 2004. *Institucionalna evaluacija sedam univerziteta u Bosni i Hercegovini*, sažetak izvještaja Evropske asocijacije univerziteta u okviru zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Moderniziranje kapaciteta za menadžment i upravljanje univerziteta u Bosni i Hercegovini», Sarajevo.

³ ENQA, 2005. *Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u evropskom prostoru visokog obrazovanja*, http://www.coe.ba/pdf/ESG_loc.pdf.

3. rad agencija za vanjsko osiguranje kvaliteta u smislu njihovog uspostavljanja, organiziranja i priznavanja.

Primjena ESG-a za osiguranje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja predstavlja jedan od tri prioriteta za period od 2005. do 2007. i, samim tim, i fokus programa procjene koji će rezultirati ministarskom konferencijom u Londonu u maju 2007. U sklopu pomenute primjene, svaka od zemalja trebala bi pokazati na koji su način njeni sistemi osiguranja kvaliteta, i unutrašnjeg i vanjskog, u skladu sa Evropskim standardima i smjernicama .

U Bosni i Hercegovini su, stoga, nadležna ministarstva na entitetskom i državnom nivou te javni univerziteti donijeli odluku da je, putem zajedničkog programa Evropske komisije i Vijeća Evrope Jačanje visokog obrazovanja u BiH, neophodno uspostaviti standarde i izraditi smjernice za osiguranje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja u BiH. Oformljena je radna grupa za njihovu izradu, a u njen sastav ulaze predstavnici nadležnih ministarstava na entitetskom i državnom nivou, osam univerziteta i studenata. Dva međunarodna eksperta su pomogla radnoj grupi u izradi ovih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta: Dr. Patricia Georgieva, generalni sekretar državne agencije za evaluaciju i akreditaciju u Bugarskoj i Lewis Purser, pomoćnik direktora udruženja univerziteta Irske.

Rad ove radne grupe stoga se direktno vezuje za obaveze Bosne i Hercegovine kao punopravnog učesnika bolonjskog procesa. BiH je dala pregled svog napretka kako u toj tako i u drugim oblastima u sklopu izvještaja podnesenog grupi za praćenje bolonjskog procesa krajem 2006. Izvještaj o programu procjene za 2007. koji će biti podnesen ministrima u Londonu 2007. zasniva se na relevantnim izvještajima svake od zemalja učesnica, a bolje ocjene koje je BiH dobila već odražavaju pomake ostvarene na polju osiguranja kvaliteta.

Ciljevi

Uspostava sistema za osiguranje kvaliteta u najboljem je interesu institucija visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Osiguranje kvaliteta daje kvalitet relevantne informacije o obrazovanju i diplomama od koristi su kako poslodavcima i društvu u cjelini tako i akademskim radnicima, studentima i potencijalnim zaposlenicima. Analitički opis i sistematska ocjena kvaliteta te njegovo osiguranje olakšavaju zadatak visokoškolskim institucijama da uvjere svoje domaće i međunarodne partnere u kvalitet obrazovanja koje pružaju, i da visoko obrazovanje u BiH učine studentima što privlačnijim.

Svrha ovog rada jeste dati jasne standarde i smjernice kako unutrašnje tako i vanjske za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH, na korištenje od strane univerziteta, ministarstava i agencija za osiguranje kvaliteta u njihovom radu u naporima da podrže suštinsku reformu koja se provodi u oblasti visokog obrazovanja. Pomenuti standardi i smjernice BiH osmišljeni su tako da ispune zahtjeve ESG-a.

Glavni ciljevi predloženog skupa standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta jesu sljedeći:

- promovirati i podržati stalno unapređenje kvaliteta i standarda za pružanje programa visokog obrazovanja;
- osigurati da javnosti budu dostupne jasne i precizne informacije o kvalitetu i standardima pružanja visokog obrazovanja i obuke; i
- primjenjivati najbolju međunarodnu praksu u ocjeni i reviziji visokog obrazovanja i programa obuke.

Dugoročni ciljevi sistema osiguranja kvaliteta jesu sljedeći:

- promovirati mobilnost studenata, diplomaca i građana unutar BiH i na međunarodnom nivou,
- promovirati jednake socijalne mogućnosti za sve kategorije studenata u BiH,
- odgovoriti na potrebe svih subjekata i korisnika u visokom obrazovanju,
- promovirati naučnoistraživački rad i prenošenje znanja u BiH,
- osigurati kompatibilnost sa Evropskom unijom na različitim poljima (podrška studentima, sistem povratnih informacija svršenih studenata i poslodavaca, itd.),
- povećati stepene javne odgovornosti visokog obrazovanja prema široj javnosti.

Naglašeno je da bi te dugoročne ciljeve trebalo imati na umu pri uspostavljanju standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju BiH kako bi ih procesi koji se uspostavljaju uspješno ostvarili. Nedostatak koherentne zakonske regulative širom zemlje u oblasti visokog obrazovanja trenutno predstavlja prepreku ostvarivanju tih dugoročnih ciljeva.

Struktura standarda i smjernica BiH

Standardi i smjernice BiH dijele se u dva dijela.

1. Standardi i smjernice za unutrašnje osiguranje kvaliteta, tj. aktivnosti na osiguranju kvaliteta koje se poduzimaju unutar univerziteta i predstavljaju njihovu odgovornost. Ovaj prvi dio podrazumijeva 8 standarda za unutrašnje osiguranje kvaliteta institucija visokog obrazovanja u BiH. On se rukovodi logikom prvog dijela Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u institucijama visokog obrazovanja, ali uključuje i jedan dodatni standard koji postavlja zahtjev prema kojem se institucije moraju spremirati za vanjsku evaluaciju svojih procedura osiguranja kvaliteta.
2. Standardi i smjernice za vanjsko osiguranje kvaliteta, tj. aktivnosti na osiguranju kvaliteta koje poduzima/ju neko/a vanjsko/a tijelo/tijela (agencija, ministarstvo, komisija, itd.) koje ispituje rad koji se odvija unutar univerziteta ili određene jedinice unutar univerziteta. Ovaj drugi dio odnosi se na mehanizme vanjskog osiguranja kvaliteta i sadrži 5 standarda za eksterno osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju i dva standarda koja se odnose na agenciju/agencije ili tijelo/tijela koja/e provodi/e aktivnosti eksternog osiguranja kvaliteta u BiH.

Pored svakog od standarda i pratećih smjernica koje pojašnjavaju njegove zahtjeve, tu su i «pokazatelji» koji ilustruju prikupljene dokaze ili mjerila provedbe i koji naznačavaju kako se dostignuti standardi mogu demonstrirati.

3. S obzirom na to da BiH nema agenciju/agencije za osiguranje kvaliteta, treći dio standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta agencija je ograničen na zahtjeve za priznavanje i neovisnost tijela/tijela ili agencije/agencija koja/e provodi/e aktivnosti eksternog osiguranja kvaliteta u BiH.

Ova struktura se zasniva na strukturi ESG-a. Do mjeseca maja 2007. godine standardi i smjernice BiH za unutrašnje i vanjsko osiguranje kvaliteta su razrađeni do stepena kada ih je moguće testirati i isprobati.

Odnos standarda i smjernica prema okviru za kvalifikacije i priznavanje

Predloženi bh. standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja predstavljaju samo jedan aspekt zadataka u okviru reforme visokog obrazovanja, koji se mora posmatrati skupa sa ostalim inicijativama, a što sve skupa ima za cilj transformaciju sistema visokog obrazovanja i njegovu potpunu kompatibilnost sa evropskim prostorom visokog obrazovanja. Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije *"Jačanje visokog obrazovanja u BiH"* tretira tri od tih elemenata:

- (1) uspostavljanje okvira za visokoškolske kvalifikacije,
- (2) izrada plana rada na uvođenju modernih procedura i struktura u smislu priznavanja kvalifikacija, i
- (3) uspostavljanje standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju.

S obzirom na to da su glavni pravci djelovanja unutar Bolonjskog procesa usko povezani, i tri elementa pomenutog projekta također su usko povezana. Na primjer, osiguranje kvaliteta mora podržati pouzdanost i kvalitet kvalifikacija unutar kvalifikacijskog okvira, ali i stvoriti neophodno povjerenje za djelotvorno priznavanje tih kvalifikacija pri zapošljavanju i u drugim akademskim institucijama kako u BiH tako i u inostranstvu. Priznavanje kvalifikacija od ključnog je značaja za transfer i prohodnost svih kategorija studenata kroz različite nivoe kvalifikacijskog okvira, procjena individualnih kvalifikacija (tj. priznavanje) je moguće samo onda ako referenti/slужbenici za provjeru dokumenata (Credentials evaluators) imaju pouzdane informacije o kvaliteti institucije ili neke druge ustanove koja pruža studijski program koji vodi to te kvalifikacije. Kvalifikacijski okvir podrazumijeva da standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta koriste zajedničke deskriptore i dogovorene obrazovne ciljeve pri procjeni kvaliteta nastave i procesa učenja u različitim institucijama.

Sva tri elementa imaju centralnu ulogu u promoviranju evropske dimenzije visokog obrazovanja, cjeloživotnog obrazovanja i prednosti evropskog prostora visokog obrazovanja. Zajedno mogu održavati veze između kvalifikacija i mogućnosti

zapošljavanja, između privrede i univerziteta. Bez povjerenja u sisteme osiguranja kvaliteta ne može biti ni povjerenja u institucije niti njihovog priznavanja. Upravo je to ključno pitanje bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja u sadašnjem trenutku.

Ta tri elementa su stoga povezana, a njihova istovremena primjena od suštinskog je značaja za konačni uspjeh. Nadalje, poznato je da svaka uspješna reforma zahtijeva djelovanje i u pravcu odozdo ka gore i u pravcu odozgo ka dolje. Sva tri elementa usko su povezana sa ranijim inicijativama vezanim za reformu univerziteta u BiH, kao i sa neophodnošću usvajanja okvirnog zakona o visokom obrazovanju na državnom nivou.

Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH

1. Standardi i smjernice za interno osiguranje kvaliteta u institucijama visokog obrazovanja

Standard 1.1.

Visokoškolska institucija u BiH bi trebala imati jasno definiranu politiku i procedure osiguranja kvaliteta izvedene na osnovu njene zvanične vizije, misije i strategije. Njih bi, skupa sa svim relevantnim zakonskim propisima, trebalo objaviti i učiniti dostupnim akademskim radnicima, studentima i svim drugim subjektima. Vizija, misija, strategija, te politika i procedure osiguranja kvaliteta trebale bi imati formalnopravni status i biti dostupne javnosti.

Smjernice uz navedeni standard

Politika osiguranja kvaliteta trebala bi odražavati misiju i vrijednosti odgovarajuće institucije, i biti usko povezana sa relevantnim planovima i aktivnostima u smislu strateškog menadžmenta. Ona bi trebala jasno navesti mjerljive ciljeve u pogledu osiguranja kvaliteta za različite funkcije i nivoe unutar date organizacije. Procedure bi trebale podrazumijevati mogućnost analize i razrade suštine misije, vrijednosti i planova, te u dugoročnom periodu doprinijeti stvaranju i održavanju institucionalne kulture kvaliteta.

Politika osiguranja kvaliteta trebala bi se fokusirati na to u kojoj je mjeri data institucija uspješna u postizanju ciljeva izvedenih iz suštine njene misije. Pri tome bi glavni kriterij trebao biti uspjeh studenata u ostvarivanju obrazovnih rezultata. Dalje snaženje programskog kvaliteta trebalo bi predstavljati jedan od glavnih ciljeva navedene politike. Data institucija trebala bi jasno odrediti tijelo ili osobu odgovornu za osmišljavanje i provođenje politike i procedura osiguranja kvaliteta, a na koju se prenosi odgovornost za provedbu. Navedeno tijelo odnosno osoba trebala bi biti direktno odgovorna upravnom tijelu za pitanja kvaliteta i trebala bi biti pozicionirana na odgovarajućem nivou strukture date organizacije kako bi imala odgovarajuće ovlasti za provođenje politike i procedura osiguranja kvaliteta.

Institucija bi trebala jasno definirati ulogu studenata i drugih zainteresiranih strana u procesima osiguranja kvaliteta i njihovom stalnom unapređenju.

Pokazatelji uz navedeni standard

- zvanična strategija univerziteta,
- zvanična politika kvaliteta, uključujući i ulogu studenata,
- formalno uspostavljeno tijelo s konkretnom odgovornošću za unutrašnje osiguranje kvaliteta na univerzitetu.

Standard 1.2.

Procedure za izradu i usvajanje studijskih programa trebale bi uključivati jasne i temeljite odredbe o predočavanju dokaza da su sljedeća pitanja riješena na zadovoljavajući način:

- **ciljevi programa/dodijeljenih kvalifikacija⁴ jasno su navedeni;**
- **dokumentacija koja dokazuje da program/priznanje ispunjava navedene ciljeve;**
- **efikasnost procedura putem kojih se ispravljaju nedostaci i ostvaruje dalji napredak.**

Smjernice uz navedeni standard

U skladu sa navedenim standardom, visokoškolska institucija u BiH mora dokazati vlastitu sposobnost da organizira studijske programe uz prihvatljiv nivo kvaliteta, te da ima procedure osiguranja kvaliteta za očuvanje i poboljšanje akademskih standarda, a pomoću kojih će ispuniti očekivanja bosanskohercegovačkog društva i međunarodne zajednice.

Od svake institucije očekuje se da uspostavi i objavi svoj proces usklađivanja postojećih programa i priznanja sa bh. visokoškolskim kvalifikacijskim okvirom.

Za svaki studijski program trebalo bi predočiti dokaze da su sljedeća pitanja riješena na zadovoljavajući način:

- Navedeni opći i konkretni programski ciljevi
- Opis očekivanih ishoda učenja koje bi svršeni studenti trebali ostvariti
- Relevantnost strukture i sadržaja programa za misiju i strateški plan date institucije
- Na koji način program ispunjava navedene konkretne ciljeve, osobito u pogledu planiranih ishoda učenja
- Način izvođenja
- Relevantnost kvalifikacija osoblja i resursa
- Resursi potrebni za dati program
- Utjecaj programa na obrazovna sredstva i pomoćne kapacitete unutar institucije
- Mehanizmi programskog menadžmenta (npr. formalnopravna procedura za odobravanje programa, procedure za praćenje uspješnosti programa i utvrđenu odgovornost za njihovo unapređenje, redovna i periodična evaluacija programa, uključujući i vanjsku evaluaciju)
- Uloga studenata u osiguranju kvaliteta studijskih programa
- Relevantnost programa za tržište rada (lokalno, državno, međunarodno)
- Odgovarajuće obezbjeđenje pristupa, transfera i prohodnosti studenata svih kategorija u kontekstu bh. kvalifikacijskog okvira

⁴ Dodijeljena kvalifikacija podrazumijeva: zvanje, kvalifikaciju, titulu, stepen ili diplomu koja opisuje završen dodiplomski, magistarski ili doktorski stepen, ili bilo koje drugo zvanje, ako je studijski program vezan za to priznanje registrovan kao visokoškolski program.

Pokazatelji uz navedeni standard

- Privredne i druge veze, uključujući i moguće zapošljavanje
- Popularnost programa kod studenata u odnosu na prethodne godine i druge institucije koje ga nude
- Procenat svršenih studenata i prosječno trajanje studija
- Ukupan broj svršenih studenata u odnosu na broj upisanih
- Broj zaposlenih u odnosu na ukupni broj svršenih studenata
- Informacioni paketi

Standard 1.3.

Procedure za ocjenjivanje studenata jasno su definirane, transparentne i nepristrasno i dosljedno se primjenjuju u čitavoj instituciji. Postoje mehanizmi za procjenu efikasnosti procedura ocjenjivanja kako bi iste u praksi bile pravedno i dosljedno primjenjivane.

Smjernice za navedeni standard

Kriteriji i metode ocjenjivanja moraju biti definirani unaprijed, objavljeni i usklađeni sa propisima visokoškolske institucije.

Procedure za ocjenu uspjeha studenta trebale bi osigurati:

- jasnu vezu između metoda ocjenjivanja i ciljeva postavljenih u skladu sa namijenjenim ciljevima učenja, i
- validan, konzistentan, transparentan i javno dostupan proces ocjenjivanja, kao i odgovarajuće certificiranje uspjeha studenta.

Pokazatelji za navedeni standard

Jasno definirani, dokumentirani i transparentni:

- kriteriji za ocjenu napretka i uspjeha studenta,
- metode ocjenjivanja,
- vrijeme i mjesto ocjenjivanja studenta,
- žalbena procedura i mogućnost ponovnog ocjenjivanja.

Standard 1.4

Institucija mora osigurati da nastavu vrši kvalificiran i kompetentan nastavni kadar. Institucija bi trebala redovno vršiti evaluaciju učinkovitosti svoje politike i procedura vezanih za ljudske resurse. Ovo posebno važi za procedure izbora, imenovanja, procjene, razvoja i promocije kadra na svakom nivou izvršavanja i podrške određenog programa. Program razvoja kadra, sa odgovarajućim sredstvima za te svrhe, morao bi biti prioritet.

Smjernice za navedeni standard

- Institucija mora imati definirane kriterije za zapošljavanje i promociju nastavnog kadra.
- Institucija će javno objaviti kriterije za potvrdu kompetentnosti nastavnog kadra.

- Redovno se mora vršiti praćenje i evaluacija kvaliteta i kompetentnosti nastavnog kadra
- Institucija će pružati mogućnosti za profesionalni razvoj kadra.

Pokazatelji za navedeni standard

- Kadrovska arhiva
- Ankete studenata
- Publikacije i drugi vidovi dokumentiranog istraživačkog rada
- Plan i aktivnosti razvoja univerzitetskog kadra
- Analiza potreba nastavnog kadra

Standard 1.5

Visokoškolska institucija bi trebala redovno vršiti evaluaciju efikasnosti korištenja svojih prostorija, opreme i objekata kako bi osigurala adekvatnost i efikasnost korištenja za programe visokog obrazovanja i obuke koje nudi.

Smjernice za navedeni standard

Ova periodična evaluacija trebala bi se fokusirati na njen doprinos (*npr. prostorija, opreme i objekata*) uspješnom učenju studenata na datim programima. Njena svrha je da ponudi informacije za donošenje odluka o nastavku pružanja adekvatnih nastavnih resursa i drugih sredstava u odnosu na studijske programe ponuđene na datoj instituciji. Za ponuđene programe institucije će utvrditi minimalne, postignute i projicirane standarde za objekte i opremu. U slučaju potrebnih unapređenja, institucija će izraditi plan akcije kako bi odgovorila na ove potrebe.

Pokazatelji za navedeni standard

- Revizija inventara resursa
- Plan investiranja u resurse
- Planovi akcije za unapređenje
- Mišljenja osoblja i studenata

Standard 1.6

Institucija će uspostaviti mehanizme za prikupljanje, analizu i upotrebu informacija relevantnih za učinkovito upravljanje studijskim programima i drugim aktivnostima.

Smjernice za navedeni standard

Stalno praćenje programa je od suštinske važnosti za osiguranje održavanja kvaliteta i standarda. Informacioni sistem upravljanja kvalitetom će nadopuniti napore praćenja programa institucije kako bi se osigurao trajni proces praćenja.

Pokazatelji bi se obično trebali sastojati od sljedećeg

- omjer nastavnika i studenata
- profil studentske populacije
- napredak i uspjeh studenata (individualni)

- konačne stope diplomiranja
- dužina studiranja u odnosu na formalno trajanje programa
- zadovoljstvo studenata sa studijem
- stopa uspješnosti studenata za svaku akademsku godinu
- stopa zaposlenosti diplomiranih studenata

Standard 1.7

Institucija bi trebala redovno objavljivati nepristrasne i objektivne informacije o svim programima i zvanjima koja nudi, i kvalitativne i kvantitativne.

Smjernice za navedeni standard

S obzirom na svoju javnu ulogu, visokoškolska institucija bi trebala pružati informacije o:

- ponuđenim programima, očekivanim ciljevima učenja u sklopu tih programa, kvalifikacijama koje se postižu po završetku
- procedurama nastave, učenja i ocjenjivanja
- mogućnostima učenja dostupnim studentima
- mogućnostima zapošljavanja nakon diplomiranja.

Institucija treba razviti i implementirati učinkovit sistem informiranja javnosti. Osim toga, informacije o studijskim programima bi trebale zadovoljiti očekivanja zainteresiranih strana po pitanju nepristrasnosti i objektivnosti.

Pokazatelji za navedeni standard

- Prezentacije za buduće studente
- Štampani materijali dostupni javnosti (npr. raspored studiranja, vodič za buduće studente, informacijski paketi)
- Web stranice sa redovno ažuriranim podacima
- Broj posjetitelja web stranice
- Kontakti sa medijima
- Kontakti sa zainteresiranim stranama
- Registar diplomiranih studenata (Alumni)
- transparentna pravila i propisi upisa

Standard 1.8

Standardi za interno osiguranje kvaliteta pružaju pouzdanu osnovu za proces eksternog osiguranja kvaliteta. Procedure internog osiguranja kvaliteta trebale bi biti otvorene redovnom procesu eksterne evaluacije kako bi se odredilo do koje mjere su standardi zadovoljeni.

Smjernice za navedeni standard

Visokoškolska institucija bi trebala biti u stanju pokazati koliko učinkovito se njene procedure osiguranja kvaliteta primenjuju i implementiraju na cijeloj instituciji, a posebno u vezi sa izradom i izvršenjem programa koji rezultiraju akademskim zvanjima.

Pokazatelji za navedeni standard

- Formalni status institucionalnih postupaka za pripremu izvještaja o samo-evaluaciji na raznim nivoima i za razne tipove eksternog osiguranja kvaliteta;
- Standardni skup procedura za provođenje internog praćenja kvaliteta putem usaglašenog skupa pokazatelja uspjeha;
- Standardni skup procedura za pripremu posjeta lokacijama eksternih grupa za evaluaciju;
- Redovni izvještaji za senate univerziteta.

2. Standardi i smjernice za eksterno osiguranje kvaliteta visokoškolskih institucija u BiH

Standardi i smjernice za eksterno osiguranje kvaliteta primjenjivi su u svim slučajevima kada eksterne strukture vrše eksternu evaluaciju neke visokoškolske institucije u BiH.

Standardi i smjernice za eksterno osiguranje kvaliteta primjenjivi su na

- tijelo/tijela ili agenciju/agencije iz BiH,
- međunarodne agencije/tijela.

U oba slučaja agencije bi trebale raditi uz odobrenje relevantnih BiH vlasti.

Standard 2.1

Vlasti zadužene za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini će se pobrinuti za omogućavanje:

- a) evaluacije učinkovitosti procedura internog osiguranja kvaliteta,**
- b) procesa validacije programa koji rezultiraju akademskim zvanjima utvrđenim Državnim okvirom za kvalifikacije.**

Smjernice za navedeni standard

Svrha procesa i procedura eksternog osiguranja kvaliteta je da se osigura da je institucija koja podliježe evaluaciji adekvatno odgovorila na sljedeća pitanja:

- Da li je institucija ugradila procedure osiguranja kvaliteta u svim svojim jedinicama i programima koje nudi
- Da li institucija vrši sistematsko praćenje svog napretka ka ciljevima u području kvaliteta, a posebno kvaliteta obrazovanja?
- Da li se rezultati procedura osiguranja kvaliteta koriste za unapređenje kvaliteta usluga obrazovanja i obuke i u smjeru zadovoljavanja potreba studenata?
- Da li se preduzimaju korektivne mjere kako bi se uklonili nedostaci utvrđeni procedurama praćenja kvaliteta
- Da li se zainteresiranim stranama pružaju relevantne informacije o kvalitetu institucije i njenih programa

Pokazatelji za navedeni standard

- Usaglašeni i objavljeni kriteriji i procedure za eksterno osiguranje kvaliteta;
- Sažet opis procedura sa odgovarajućim vremenskim rasporedom i potrebnom dokumentacijom.

Standard 2.2

Procesi eksternog osiguranja kvaliteta biti će strukturirani putem modela od 4 koraka koji uključuje: a) izvještaj o samo-evaluaciji, b) posjetu na licu mjesta, c) objavljeni izvještaj o evaluaciji i d) naknadne aktivnosti.

Smjernice za navedeni standard

- institucija koja podliježe evaluaciji treba predati izvještaj o samo-evaluaciji kako bi obrazložila vlastiti analitički stav potkrijepljen dokazima da su procedure za interno osiguranje kvaliteta uspostavljene i da je osigurana njihova učinkovitost;
- imenovana grupa za eksternu evaluaciju treba se sastojati od tri do pet osoba:
 - visokog akademskog ugleda,
 - kompetentnih da naprave državna i međunarodna poređenja kvaliteta nastave i istraživačkog rada, kao i pružanja drugih usluga na univerzitetskom nivou.
 - koji posjeduju visoke kompetencije u polju koje je predmet eksterne evaluacije.
 - trebaju biti neovisni tako da na njih ne može uticati treća strana kao što su visokoškolske institucije, ministarstva ili drugi učesnici u procesu.
- tim za evaluaciju treba posjetiti instituciju kako bi potvrdio izvještaj o samo-evaluaciji;
- tim za evaluaciju treba blagovremeno predati izvještaj o evaluaciji. Izvještaj i popratni zaključci i preporuke trebaju biti dostupni javnosti;
- ranije određena procedura naknadnih aktivnosti treba biti dosljedno implementirana kako bi se osiguralo da će institucija poduzeti dalje korake u skladu sa preporukama tima za evaluaciju.

Pokazatelji za navedeni standard

- implementirani protokoli za dosljednu upotrebu modela za evaluaciju od 4 koraka
- izvještaji o samo-evaluaciji
- objavljeni i dosljedno primijenjivani kriteriji za imenovanje stručnjaka za eksterno osiguranje kvaliteta
- odgovarajući brifinzi ili obuka za stručnjake, program i dokumentacija za obuku stručnjaka, ili planiranu ili realiziranu;
- angažman međunarodnih stručnjaka
- učešće studenata
- kodeks ponašanja za stručnjake za evaluaciju

Standard 2.3

Izvještaji o evaluaciji trebaju biti dostupni javnosti i napisani tako da budu jasni i razumljivi. Sve odluke, pohvale i preporuke iz izvještaja trebaju biti lake za pronaći i lako razumljive u smislu svrhe evaluacije i kriterija korištenih pri donošenju odluka.

Smjernice za navedeni standard

Uobičajeno struktura izvještaja sadrži opis, analizu (uključujući relevantne dokaze), zaključke, pohvale i preporuke. Potrebna je adekvatno preliminarno objašnjenje tipa evaluacije, njene svrhe i posljedica odluka evaluacije (npr. odobravanje ili neodobravanje

sistema internog osiguranja kvaliteta, akreditacija studijskih programa, itd.) i kriterija korištenih pri donošenju odluka. Ključni rezultati, zaključci i preporuke trebaju biti lako dostupni čitaocima.

Pokazatelji za navedeni standard

- objavljeni izvještaji
- dobro strukturirani, čitljivi izvještaji
- objavljena osnovna metodologija za izradu izvještaja

Standard 2.4

Procesi osiguranja kvaliteta koji sadrže preporuke za dalje djelovanje ili koji zahtijevaju naknadnu izradu akcionog plana trebaju imati ranije određene procedure za naknadne aktivnosti koje će se dosljedno provoditi.

Smjernice za navedeni standard

Osiguranje kvaliteta je trajni proces unapređenja. Nakon objavljivanja izvještaja o eksternoj evaluaciji i njegovih preporuka, institucija koja podliježe evaluaciji treba izraditi plan akcije. Procesi naknadnih aktivnosti trebaju provjeriti do koje mjere su ove preporuke implementirane.

Pokazatelji za navedeni standard

- Definirane procedure naknadnih aktivnosti u skladu sa izvještajima
- Definirani rokovi za aktivnosti u skladu sa preporukama stručnjaka
- Planovi akcije, zadaci, vremenski okvir i odgovornosti

Standard 2.5

Periodično treba vršiti eksterno osiguranje kvaliteta sistema za interno osiguranje kvaliteta institucije i njenih studijskih programa. Dužina ciklusa treba biti ranije određena i objavljena.

Smjernice za navedeni standard

Sve kasnije eksterne evaluacije trebaju uzeti u obzir napredak postignut od prethodne evaluacije.

Pokazatelji za navedeni standard

- Definirani ciklusi eksternog osiguranja kvaliteta i njihova redovna implementacija
- Vremenski okvir za eksternu evaluaciju.

Standard 2.6

Tijelo/tijela zaduženo/a za eksterno osiguranje kvaliteta treba/ju biti formalno priznato/a od strane kompetentnih javnih vlasti u Evropskom prostoru visokog obrazovanja i treba/ju imati osnovano pravno uporište. Također se treba pridržavati zahtjeva legislativne nadležnosti u sklopu kojih djeluje/ju kao i Standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u Evropskom području visokog obrazovanja.

Smjernice za navedeni standard

Procedure za eksterno osiguranje kvaliteta bi bile unaprijeđene ako bi bilo transparentno do koje mjere je osiguranje kvaliteta uslužnika osigurano priznatim agencijama. Javne, privatne i tematske agencije koje djeluju ili planiraju djelovati u Evropi trebaju biti priznate kao profesionalne i vjerodostojne agencije za osiguranje kvaliteta.

Pokazatelji za navedeni standard

Implementacija ovog standarda zahtjeva prelazne odredbe:

U toku prelazne faze od 2 godine nakon usvajanja ovog dokumenta od strane vlasti u BiH,

- Agencija/agencije ovlaštena/e da izvrši/e eksterno osiguranje kvaliteta treba/ju raditi u skladu sa standardom 2.7 ovog dokumenta i relevantnim zakonodavnim zahtjevima u BiH.
- Strane/međunarodne agencije unajmljene da izvrše eksternu evaluaciju u BiH trebaju biti zvanično priznate od strane kompetentnih javnih vlasti u Evropskom području visokog obrazovanja.

Pokazatelji za navedeni standard ***nakon prelazne faze od 2 godine***

- Agencija/agencije sa punim članstvom u ENQA;
- Odobrene evropske ili van-evropske agencije koje djeluju u Evropi i unesene su u Evropski registar agencija za osiguranje kvaliteta

Standard 2.7

Agencija/agencije ili tijelo/tijela koje/a radi/e na aktivnostima eksternog osiguranja kvaliteta treba/ju biti nezavisno/a do te mjere da ima/ju autonomnu odgovornost za svoje djelatnosti i da zaključci i preporuke iz njegovih/njihovih izvještaja ne podliježu uticajima trećih strana poput visokoškolskih institucija, ministarstava ili drugih zainteresiranih strana.

Smjernice za navedeni standard

Agencija/agencije ili tijelo/tijela odgovorno/a za eksterno osiguranja kvaliteta morati će pokazati svoju nezavisnost putem mjera kao što su sljedeće:

- Operativna nezavisnost od visokoškolskih institucija i vlasti garantirana u zvaničnoj dokumentaciji (npr. upravni instrumenti ili pravni akti).
- Definicija i provođenje procedura i metoda, nominacija i imenovanje eksternih stručnjaka i određivanje ciljeva procesa osiguranja kvaliteta se vrši autonomno i nezavisno od vlasti, visokoškolskih institucija i organa političkog utjecaja.
- Iako se u toku procesa osiguranja kvaliteta konsultiraju relevantne zainteresirane strane za visoko obrazovanje, posebno studenti/učenici, konačni rezultati procesa osiguranja kvaliteta su odgovornost agencije/agencija.

Pokazatelji za navedeni standard

- Opis poslova i zadataka agencije/agencija i značajna usklađenost sa ESG;
- Dokazana neovisnost putem:
 - externe neovisne evaluacije agencije/agencija
 - izvještaja o eksternoj evaluaciji agencije/agencijau toku dvije godine nakon što je agencija/su agencije provela/e svoju prvu eksternu evaluaciju.

Zahvalnica

Predstavnici ministarstava, univerziteta i studenata BiH navedeni ispod su bili aktivno uključeni u izradu Standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju BiH. Zajednički projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope duguje svoju zahvalnost njihovom profesionalnom zalaganju i ličnoj posvećenosti, kao i stručnosti i vođenju koje su pružili eksperti Vijeća Evrope, Patricia Georgieva i Lewis Purser.

Ministarstvo civilnih poslova BiH
Svjetlana Biloš, Nedžada Faginović, Vladimir Vukša

Ministarstvo obrazovanja Federacije BiH
Džemko Ruždić, Nijaz Slipičević

Ministarstvo prosvjete Republike Srpske
Dragana Lukić-Domuz, Dragan Partalo

Univerzitet u Banja Luci
Miroslav Dragić, Petar Marić, Ostoja Miletić

Univerzitet u Bihaću
Esad Bajramović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Ranko Antunović, Nenad Marković

Sveučilište u Mostaru
Vojo Višekruna

Univerzitet «Džemal Bijedić» u Mostaru
Alim Abazović, Sead Pašić

Univerzitet u Sarajevu
Izet Bijelonja, Lejla Muminović

Univerzitet u Tuzli
Edin Delić, Enes Osmančević

Univerzitet u Zenici
Bernard Harbaš, Spahija Kozlić, Darko Petković, Ibrahim Plančić

Predstavnici studenata
Zehrudin Dardagan, Edin Eminović, Izen Hajdarević (Univerzitet u Tuzli), Ermin Mahmutović (Univerzitet u Bihaću), Ivan Marković, Miljan Rugar, Siniša Skočibušić (Sveučilište u Mostaru), Bojana Popadić, Ivana Šaraba (Univerzitet u Istočnom Sarajevu)

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

PREPORUKE ZA IMPLEMENTACIJU
OSIGURANJA KVALITETA
U VISOKOM OBRAZOVANJU
U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovaj dokument je izrađen u okviru zajedničkog projekta
Evropske komisije i Vijeća Evrope
«Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini» .

PREPORUKE ZA IMPLEMENTACIJU OSIGURANJA KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU U BOSNI I HERCEGOVINI

I prije uključivanja u bolonjski process¹ 2003. godine univerziteti u BiH počeli su raditi na uvođenju politike i prakse osiguranja kvaliteta. Te su aktivnosti dobile još veći značaj pridruživanjem Bolonjskom procesu na ministarskoj konferenciji u Berlinu 2003. godine; tokom školske 2003/04. godine svi javni univerziteti u BiH uključeni su u institucionalnu procjenu Evropske asocijacije univerziteta (EUA)² kako bi se utvrdili izazovi s kojima će se univerziteti suočiti u ispunjavanju zahtjeva za pridruživanje evropskom prostoru visokog obrazovanja do 2010. godine.

Pomenutom procjenom Evropske asocijacije univerziteta utvrđen je veliki broj značajnih pitanja koje treba riješiti putem sistematičnih i rigoroznih procedura za osiguranje kvaliteta, koja se trebaju prevazići za uključivanje BiH u Evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA) i za modernizaciju i reformu visokog obrazovanja u BiH

I na evropskom nivou osiguranje kvaliteta predstavlja jednu od prioritarnih oblasti programa procjene u okviru Bolonjskog procesa u susret ministarskoj konferenciji u Londonu 2007. godine, a rezultati te procjene u slučaju Bosne i Hercegovine sugerirali su relativan nedostatak aktivnosti i napretka u toj oblasti u odnosu na većinu ostalih zemalja bolonjskog procesa.

U Bosni i Hercegovini su, stoga, nadležna ministarstva na entitetskom i državnom nivou te javni univerziteti donijeli odluku da je, putem zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini», neophodno izraditi standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja u BiH. U julu 2006. godine oformljena je radna grupa za njihovu izradu, koja je završila svoj prijedlog u maju 2007. godine uz pomoć međunarodnih eksperata.

S obzirom na nedovoljne strukture za implementaciju koherentne i efikasne politike i prakse osiguranja kvaliteta u BiH i na osnovu diskusija za okruglim stolom radne grupe BiH, ove preporuke navode osnovne elemente i korake ka uvođenju politike i prakse u osiguranju kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH.

Preporuke u ovom dokumentu su izrađene kako bi nadopunile izrađene standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta, koje su već izrađene i kako bi obezbedile orijentaciju za visokoškolske institucije i relevantne vlasti, kao i za buduću međunarodnu pomoć za

¹ Bolonjski proces predstavlja najznačajniju i najsveobuhvatniju reformu visokog obrazovanja u Evropi. Krajnji cilj tog procesa jeste uspostavljanje evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine, koji će značiti neometanu mobilnost akademskih radnika i studenata, te objektivno priznavanje njihovih kvalifikacija. Bolonjsku deklaraciju 1999. godine potpisali su ministri obrazovanja 29 evropskih zemalja. Taj se proces počeo širiti i na druge zemlje pa su organizirani dalji sastanci predstavnika vlada u Pragu 2001., Berlinu 2003. i Bergenu 2005. Naredni sastanak održat će se u Londonu u maju 2007. Bosna i Hercegovina uključila se u pomenuti proces 2003. godine.

² Vijeće Evrope, Evropska komisija, 2004. *Institucionalna evaluacija sedam univerziteta u Bosni i Hercegovini, sažetak izveštaja* Evropske asocijacije univerziteta u okviru zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Moderniziranje kapaciteta za menadžment i upravljanje univerziteta u Bosni i Hercegovini», Sarajevo.

reforme visokog obrazovanja u BiH. Navedeni elementi i koraci uključuju mišljenja i preporuke međunarodnih eksperata Vijeća Evrope uključenih u proces izrade standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH.

Biće potrebno dvije do četiri godine kako bi se završio predloženi ciklus aktivnosti.

1. Podizanje svijesti o pitanjima kvaliteta i korištenja standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH.

Ova faza bi trebala uključivati kampanju informisanja koja bi tretirala ne samo akademsko i administrativno osoblje, nego i studente, buduće studente i njihove porodice.

Mogući produžetak zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Jačanje visokog obrazovanja u BiH» nakon juna 2007. godine bi se mogao iskoristiti da pomogne relevantnim institucijama u ovom pitanju.

2. Unaprijediti kapacitete za samo-evaluaciju, osiguranje kvaliteta i aktivnosti poboljšanja unutar visokoškolskih institucija.

Ovo treba da uključi studente, akademsko i administrativno osoblje, kao i uspostavljanje kompetentne jedinice za interno osiguranje kvaliteta kojoj su dodijeljene potrebne ovlasti za donošenje odluka i kojoj su obezbijeđeni neophodni tehnički resursi.

Ovom aktivnošću se već bavi projekat SUS BiH i WUS Austria. Mogućnosti koje su ponuđene putem predloženog projekta WUS Austria Tempus bi mogle pružiti dalju pomoć ovoj aktivnosti.

Dalji ciljevi ove faze bi mogli biti uspostavljanje mreže eksperata BiH, orijentisane na korisnike/praktičare, npr. da redovno razmatraju prioritetne teme, identifikuju i postavljaju prioritete u potrebama za obukom u profesionalnom razvoju, izrađuju module obuke, distribuiraju različitim ciljnim grupama, uspostava baze podataka i internet foruma za osiguranje kvaliteta, implementiraju program obuke o kvalitetu.

3. Traženje odobrenja za predložene standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju od relevantnih vlasti na različitim nivoima.

Predloženi produžetak zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Jačanje visokog obrazovanja u BiH» bi se mogao iskoristiti da se pomogne relevantnim institucijama u ovom pitanju.

4. Isprobavanje (piloting) standarda i smjernica za interno osiguranje kvaliteta na više sličnih fakulteta ili disciplina ili administrativnih jedinica/područja;

Aktivnosti osiguranja kvaliteta unutar visokoškolske institucije se provode na njenu sopstvenu odgovornost. Isprobavanje (piloting) zajedničkih standarda i smjernica širom BiH će, međutim, zahtjevati pomoć i koordinaciju u značajnoj mjeri kako bi se osigurao koherentan pristup svih uključenih institucija, i uporediv ishod.

Idealno ovu koordinirajuću funkciju bi preuzela Rektorska konferencija BiH. Nekoliko inicijativa bi moglo pomoći procesu, kao što je predloženi WUS Austria Tempus projekat i sljedeći projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope pod IPA³ programom koji se trenutno priprema.

5. Izrada državnog okvira za osiguranje kvaliteta.

Okvir za osiguranje kvaliteta određuje zajedničko područje za procedure internog i eksternog osiguranja kvaliteta, time osiguravajući da se fokusiraju na odgovornosti i poboljšanja. Nadalje, okvir osiguranja kvaliteta postavlja procedure za upravljanje kvalitetom visokog obrazovanja u zemlji. On veže procese osiguranja kvaliteta visokoškolskih institucija i organe vlasti i instrumente državne politike. Njegova svrha je da osigura efikasnost sistema osiguranja kvaliteta tj. standarda i mehanizama osiguranja kvaliteta usađenih širom visokoškolskih institucija u zemlji.

Okvir osiguranja kvaliteta u BiH bi mogao postaviti osnovu za proces licenciranja i vezu sa programom/akreditacijom predmeta. Dalje bi mogao postaviti osnovu za povezivanje akreditacije programa sa okvirom kvalifikacija BiH i proces određivanja osnovnih vrijednosti.

Takav okvirni dokument bi također bio sredstvo za iniciranje implementacije standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta BiH i okvira kvalifikacija u visokom obrazovanju i za premoštavanje vremenski jaz dok BiH ne usvoji zakon o visokom obrazovanju na državnom nivou koji će pružiti pravnu osnovu za državni sistem osiguranja kvaliteta u BiH.

Sljedeći projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope pod IPA programom se trenutno priprema i mogao bi pomoći u ovom pitanju.

6. Provesti eksternu evaluaciju univerziteta u BiH, koju će provesti agencija za eksterno osiguranje kvaliteta, na osnovu standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju.

Ovo implicira da se eksterna evaluacija fokusira na efikasnost mehanizama i prakse internog osiguranja kvaliteta univerziteta BiH (kako je navedeno u koraku 4.) u skladu sa standardima i smjernicama za interno osiguranje kvaliteta BiH.

Sljedeći projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope pod IPA programom se trenutno priprema i mogao bi pomoći u ovom pitanju.

³ IPA: novoizrađeni "Instrument za pomoć prije pristupanja"

7. Revizija standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH

Na osnovu ishoda i prikupljenog iskustva u koracima 1-6, standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju BiH bi se trebali revidirati prema opisu poslova i zadataka državnog okvira za osiguranje kvaliteta.

U okviru zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope «Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini», radna grupa stručnjaka BiH je pripremila prijedlog za Standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH tokom 2006. i 2007. godine. Dva međunarodna stručnjaka Vijeća Evrope, Patricia Georgieva, generalni sekretar državne agencije za ocjenu i akreditaciju Bugarske, i Lewis Purser, pomoćnik direktora za akademska pitanja Udruženja univerziteta Irske su pomogli grupi u procesu izrade prijedloga.

Ove preporuke za implementaciju Standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH su pripremili Patricia Georgieva i Lewis Purser i zasnivaju se na diskusijama i konsultacijama vođenim sa radnom grupom BiH stručnjaka.

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

DRŽAVNI AKCIONI PLAN
ZA PRIZNAVANJE KVALIFIKACIJA
U BOSNI I HERCEGOVINI

"Ovaj dokument je izrađen i preveden u sklopu zajedničkog projekta
Evropske Komisije i Vijeća Evrope
"Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini".

DRŽAVNI AKCIONI PLAN ZA PRIZNAVANJE KVALIFIKACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Uvod

U Bergenskom kominikeu, 46 ministara obrazovanja preuzeli su obavezu da će izraditi državne akcijske planove za unaprjeđenje kvaliteta procesa vezanog za priznavanje stranih kvalifikacija. Ti planovi će predstavljati dio državnog akcionog plana svake zemlje, za narednu ministarsku konferenciju.

U sklopu zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope, „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“, u maju 2006. godine formirana je radna grupa za izradu državnog akcionog plana za unaprjeđenje procesa vezanog za priznavanje stranih kvalifikacija. Radnu grupu čine predstavnici vlasti zaduženih za visoko obrazovanje, te predstavnici visokoškolskih ustanova u BiH. Radna grupa se na prvom sastanku dogovorila da svoj rad podijeli i da ustanovi podgrupe, u skladu sa strukturom smjernica za državne akcijske planove¹.

Obzirom na značaj provedbe odredbi Lisabonske konvencije o priznavanju, radna grupa je izradila sljedeći akcioni plan.

1. Legislativa

1.1 Lisabonska konvencija o priznavanju

BiH je Lisabonsku konvenciju potpisala 17.7.2003. godine. Predsjedništvo BiH je Konvenciju ratificiralo 19.11.2003. (Službeni list BiH 15/03), nakon što su za nju glasala oba doma Parlamentarne skupštine BiH.

1.2 Pregled domaće legislative relevantne za priznavanje

Od ratifikacije Lisabonske konvencije, pokrenuto je nekoliko inicijativa za reformu zakona. To uključuje i izradu nacrtu zakona o visokom obrazovanju na nivou države, kao i na nivou entiteta i kantona.

U vrijeme izrade ovog akcionog plana, državni zakon o visokom obrazovanju još nije usvojen.

¹ Smjernice za izradu državnih akcionih planova izradili su Biro ENIC-a, Savjetodavni odbor ENIC-a i Komitet za Lisabonsku konvenciju o priznavanju. Grupa za praćenje Bolonjskog procesa je usvojila Smjernice 7. aprila 2006. godine u Beču.

Uprkos ovakvim reformskim inicijativama, zakoni koji uređuju pitanja vezana za priznavanje uglavnom su zasnovani na tradicionalnim principima nostrifikacije. Konkretno procedure za akademsko priznavanje nisu propisane zakonom.

Preporučuje se da Ministarstvo civilnih poslova BiH koordinira aktivnosti sa ciljem pripreme pregleda postojećih zakona u smislu saglasnosti sa odredbama Lisabonske konvencije i tekstova koji su za nju vezani. Takav pregled mora uključivati postojeće zakone, kao i preporuke za provedbu principa Lisabonske konvencije i za nju vezanih tekstova.

Navedene aktivnosti obaviti će se kroz radnu grupu, koju će činiti predstavnici vlasti zaduženih za obrazovanje, te predstavnici visokoškolskih ustanova. Predviđeni rok za realizaciju je jedna godina.

Pregled bi se trebao objaviti i biti dostupan svim zainteresiranim strankama, u zemlji i u inostranstvu.

1.3 Bilateralni ili regionalni sporazumi o priznavanju

Preporučuje se da radna grupa (1.2) u pregled uključi i postojeće bilateralne i regionalne sporazume o priznavanju.

2. Praksa u priznavanju

2.1 Kriteriji i procedure

Obzirom na različite zakone i nedostatak zakona o visokom obrazovanju na nivou države, procedure i kriteriji nisu potpuno u saglasnosti sa kriterijima i procedurama za ocjenu stranih kvalifikacija i perioda studiranja, usvojenih 2001. godine.

Preporučuje se da se osigura provedba obaveza iz Lisabonske konvencije na cijeloj teritoriji BiH, kroz jedan zakon na nivou države. Neophodno je propisati identične nadležnosti i procedure za cijelu teritoriju - drugim riječima, harmonizirati propise na takav način da osiguravanju kvalitet, te da objedinjuju vremenski okvir za obradu zahtjeva (ne više od 60 dana), bez obzira na to koja ustanova vodi proces.

Preporučuje se da BiH ENIC centar ima koordinacionu ulogu u promociji provedbe preporuka o kriterijima i procedurama za ocjenu stranih kvalifikacija i perioda studiranja.

2.2 Zajednički stepeni

I u ovom području su propisi nekonzistentni i ne spominju konkretno kriterije i procedure za priznavanje zajedničkih stepena.

2.3 Pregled institucionalne prakse

Pogledati 2.1

2.4 Sredstva za transparentnost u priznavanju

U skladu sa Bolonjskim procesom, većina visokoškolskih ustanova uvela je ECTS i dodatak diplomi. Neki univerziteti su dodatak diplomi na engleskom jeziku objavili na svom web sajtu.

Preporučuje se uvođenje transkripta evidencije u praksu priznavanja u BiH, kao jednog od generalno priznatih dokumenata koji služe transparentnosti u priznavanju kvalifikacija u Evropskom prostoru visokog obrazovanja, kao i ostvarenju bolonjskih ciljeva u vezi sa horizontalnom i vertikalnom prohodnošću studenata.

2.5 Transnacionalno obrazovanje / obrazovanje bez granica

Ne postoji definirana politika rada na bilo kom nivou (vlasti zadužene za visoko obrazovanje/visokoškolske ustanove) koja propisuje priznavanje transnacionalnih, tj. kvalifikacija bez granica.

3. Pružanje informacija

3.1 Pružanje informacija o priznavanju

U skladu sa Lisabonskom konvencijom o priznavanju i ENIC/NARIC-ovim Kodeksom rada za pružanje informacija, koji je jedan od supsidijarnih tekstova Lisabonske konvencije, nacrt državnog zakona o visokom obrazovanju predviđa uspostavu Centra za informacije i priznavanje u području visokog obrazovanja, tj. BiH ENIC centar. Predviđene funkcije centra uključuju, između ostalog:

- prikupljanje i ažuriranje informacija o obrazovnom sistemu i kvalifikacijama;
- savjetodavne funkcije;
- osiguravanje adekvatnih, pouzdanih i autentičnih informacija.

Budući BiH ENIC centar bi svakako trebao imati svoj web portal, jer bi to podrazumijevalo i punu transparentnost u zemlji i inostranstvu, istovremeno omogućavajući pristup informacijama.

Preporučuje se da se značaj uspostave i održavanja web portala uzme u obzir pri razradi zakonskih dokumenata koji će regulirati rad budućeg BiH ENIC centra, tako što će se radno mjesto specijaliste za IT uključiti u sistematizaciju. To podrazumijeva i planiranje odgovarajućeg budžeta.

U prelaznom periodu, dok se ne uspostavi BiH ENIC centar, informacije o visokom obrazovanju i visokoškolskim ustanovama u BiH dostupne su na web sajtu Ministarstva civilnih poslova BiH, te na web sajtovima samih visokoškolskih ustanova.

Rokovi predviđeni za ove mjere svakako su povezani sa usvajanjem državnog zakona o visokom obrazovanju. Pod pretpostavkom da će postojeći nacrt državnog zakona o visokom obrazovanju biti usvojen u skorijoj budućnosti i uzimajući u obzir da su kroz projekte Vijeća Evrope, Evropske komisije i drugih donatora, neki koraci već poduzeti, može se reći da je optimalni rok za uspostavu osposobljenog BiH ENIC centra jedna godina nakon usvajanja državnog zakona o visokom obrazovanju.

3.2 Informativni paket za podnosiocje zahtjeva

Obzirom na trenutno dosta fragmentiranu situaciju u visokom školstvu u BiH, kako je navedeno u tački 2.1, pristup pripremi informativnog paketa za podnosiocje zahtjeva različit je u različitim dijelovima zemlje. Podnosioci se direktno obraćaju univerzitetima i fakultetima, koji im daju informacije, u većini slučajeva *ad hoc*, u vezi sa uslovima za priznavanje kvalifikacija preko njih.

Preporučuje se da budući BiH ENIC centar izradi osnovnu shemu za informativne pakete koji će se davati podnosiocima zahtjeva. Svrha informativnih paketa je, kao prvo, da podnosiocje zahtjeva na jednostavan i lako razumljiv način upozna sa procedurom priznavanja. Paket bi trebao sadržavati:

- spisak dokumenata koje podnosilac zahtjeva mora podnijeti u svrhu priznavanja (ovjerene kopije, prevodi originala, biografija, lična isprava, informacije o uslovima date visokoškolske ustanove);
- informativni paket treba sadržavati dio koji objašnjava svrhu priznavanja, odnosno, podnosilac bi uvijek trebao navesti u koje svrhe traži priznavanje;
- trajanje procesa ocjene;
- informaciju o tome ko vrši ocjenu;
- informaciju o tome ko donosi konačnu odluku;
- prava podnosioca zahtjeva;
- cijenu/takse.

4. Strukture

4.1 Državni informativni centar

Obzirom na obaveze preuzete po Lisabonskoj konvenciji i kroz učešće u Bolonjskom procesu, tj. obzirom na to da je BiH pokazala da je riješena da sve njene institucije učestvuju u stvaranju Evropskog prostora visokog obrazovanja, određeni koraci već su poduzeti u pogledu prikupljanja informacija. U Ministarstvu civilnih poslova je, uz podršku međunarodne zajednice, formiran jedan mali tim, koji počinje prikupljati informacije o visokom školstvu u BiH. Rezultati ostvareni do ovog trenutka: relevantni

zakonski dokumenti, propisi i bilateralni sporazumi se prikupljaju, u toku je sistematično prikupljanje informacija o visokom školstvu, učešće u mreži ENIC-NARIC.

Što se tiče dužnosti, uloga budućeg ENIC centra u BiH će biti savjetodavna, tj. vlastima zaduženim za visoko obrazovanje i visokoškolskim ustanovama će pružati usluge pri omogućavanju procesa priznavanja. Konačnu odluku o priznavanju treba donositi nadležni organ zadužen za visoko obrazovanje, ili visokoškolske ustanove.

Preporučuje se da se, što je moguće više, promovira koncept mreže ENIC/NARIC i njena uloga u procesu akademskog priznavanja. Neophodno je primijeniti otvoren metod saradnje i u zemlji i u inostranstvu. Bitno je dodatno ojačati saradnju između ENIC/NARIC centara u regiji, jer se najviše prohodnosti studenata dešava između BiH i susjednih zemalja.

4.2 Tijela za saradnju u priznavanju i osiguranju kvaliteta

Što se tiče koncepta osiguranja kvaliteta u BiH, još nije ustanovljena agencija na nivou države, koja bi bila tijelo zaduženo za osiguranje kvaliteta, tj. za uspostavu zajedničkih standarda i mehanizama za osiguranje kvaliteta.

Preporučuje se uspostava agencije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, u skladu sa standardima ENQA-e, te uspostava saradnje sa BiH ENIC centrom u zemlji i sličnim tijelima u inostranstvu. U relevantnim budžetima trebali bi se predvidjeti online forumi, kao i periodična razmjena iskustava kroz konferencije sa naglaskom na dobrim primjerima u radu.

Zahvalnica

Predstavnici ministarstava, univerziteta i studenata BiH navedeni ispod su bili aktivno uključeni u izradu Državnog akcionog plana za priznavanje kvalifikacija u Bosni i Hercegovini. Zajednički projekat Evropske komisije i Vijeća Evrope duguje svoju zahvalnost njihovom profesionalnom zalaganju i ličnoj posvećenosti, kao i stručnosti i vođenju koje su pružili eksperti Vijeća Evrope, Carita Blomqvist i Gábor Mészáros.

Ministarstvo civilnih poslova BiH
Nedžada Faginović

Ministarstvo obrazovanja i nauke Federacije BiH
Džemko Ruždić, Mensur Suljagić

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Proko Dragosavljević, Dragana Lukić-Domuz

Univerzitet u Banja Luci
Ostoja Miletić

Univerzitet u Bihaću
Mehmed Duraković

Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Vojislav uka

Sveučilište u Mostaru
Marinko Jurilj

Univerzitet “Džemal Bijedić” u Mostaru
Edina pago-Čumurija, Emina Sokolović

Univerzitet u Sarajevu
Nina ober

Univerzitet u Tuzli
Edin Delić

Univerzitet u Zenici
Arifa Čuruković

Prestavnici studenata
Senad Đidić, Adnan Kulušić (Univerzitet u Zenici), Ermin Mahmutović (Univerzitet u Bihaću),
Bojana Popadić (Univerzitet u Istočnom Sarajevu)

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

MODEL DODATKA DIPLOMI ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Ovaj dokument je izrađen u okviru zajedničkog projekta
Evropske komisije i Vijeća Evrope
«Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini».

Uvod

Ovaj model dodatka diplomi za BiH nastao je na osnovu preporuka Evropske komisije, Vijeća Evrope i UNESCO/CEPES-a.

Svrha dodatka diplomi je da pruži dovoljno nezavisnih podataka da unaprijedi internacionalnu „transparentnost“ i pravično akademsko i profesionalno priznavanje kvalifikacija (diploma, stepena, uvjerenja, itd.).

Dodatak diplomi izrađen je tako da pruži opis prirode, nivoa, konteksta, sadržaja i statusa kojeg je pohađao i uspješno završio pojedinac imenovan na originalnoj kvalifikaciji kojoj je ovaj dodatak priložen.

Svaki student koji diplomira od 2005. godine nadalje, automatski će i besplatno dobijati dodatak diplomi na jednom evropskom jeziku u široj upotrebi.

Dodatak diplomi treba da je bez bilo kakvog vrijednosnog suda, izjava o ekvivalentnosti ili prijedloga za priznavanje. Tamo gdje nema informacija, objašnjenje za to treba da navede razloge.

MODEL DODATKA DIPLOMI Za BiH

- 1. INFORMACIJE KOJIMA SE IDENTIFICIRA NOSILAC KVALIFIKACIJE**
 - 1.1 Prezime:
 - 1.2 Ime:
 - 1.3 Datum, mjesto i zemlja rođenja:
 - 1.4 Broj ili šifra studenta ili studentske kartice:
- 2. INFORMACIJE KOJIMA SE IDENTIFICIRA KVALIFIKACIJA**
 - 2.1 Naziv kvalifikacije (puni, skraćeni):
Naziv zvanja (puni, skraćeni):
 - 2.2 Glavno područje/područja studija za kvalifikaciju:
 - 2.3 Naziv ustanove koja dodjeljuje kvalifikaciju:
Status (vrsta/kontrola):
 - 2.4 Naziv ustanove koja vodi studij:
Status (vrsta/kontrola):
 - 2.5 Jezik/jezici nastave/ispita:
- 3. INFORMACIJE O NIVOU KVALIFIKACIJE**
 - 3.1 Nivo kvalifikacije:
 - 3.2 Zvanična dužina i opterećenje programa:
 - 3.3 Zahtjev/i za pristup:
- 4. INFORMACIJE O SADRŽAJU I POSTIGNUTIM REZULTATIMA**
 - 4.1 Način studiranja:
 - 4.2 Zahtjevi programa:
 - 4.3 Detalji o programu:
 - 4.4 Shema ocjenjivanja, vodič za raspodjelu ocjena
 - 4.5 Sveukupna klasifikacija:
- 5. INFORMACIJE O FUNKCIJI KVALIFIKACIJE**
 - 5.1 Pristup nastavku studija:
 - 5.2 Profesionalni status:
- 6. DODATNE INFORMACIJE**
 - 6.1 Dodatne informacije:
 - 6.2 Dodatni izvori informacija:
- 7. OVJERA DODATKA**
 - 7.1 Datum
 - 7.2 Potpis
 - 7.3 Funkcija
 - 7.4 Zvanični pečat/žig

8. INFORMACIJE O VISOKOŠKOLSKOM SISTEMU¹

Kao zemlja članica Bolonjskog procesa, BiH trenutno provodi dalekosežne reforme za ulazak u Evropsko područje visokog obrazovanja do 2010. U isto vrijeme, država BiH je složeno administrativno ustrojstvo u kojem se zakonodavna i administrativna ovlaštenja za obrazovanje dijele regionalno, kao i između različitih nivoa vlasti. Samo je 13 zakonodavnih tijela² nadležno za usvajanje relevantnih propisa. Shodno tome, visokoškolski sistem ponekad varira od jednog dijela zemlje do drugog.

U ovom trenutku (maj 2007.), u BiH postoji 8 javnih univerziteta i 22 privatne visokoškolske ustanove³. Sve ustanove moraju imati licencu ministarstva obrazovanja zaduženog za regiju u kojoj se data visokoškolska ustanova nalazi.⁴ Postoji određeni napredak u uvođenju mehanizama internog i eksternog osiguranja kvaliteta u većini visokoškolskih ustanova, a u nekim dijelovima BiH postoje i prvi propisi za vanjsku akreditaciju. Međutim, u BiH još uvijek nema sistema akreditacije za cijelu zemlju.

8.1 Pristup visokom obrazovanju

Kandidati za visoko obrazovanje moraju imati uspješno završeno redovno četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje Dokument koji daje pravo na prijavu je svjedodžba/svjedočanstvo o završenoj srednjoj školi.

Detaljne informacije o pristupu pojedinačnim visokoškolskim ustanovama mogu se dobiti na BiH stranici na websiteu ENIC-NARIC,⁵ tj. preko linkova na web stranice pojedinačnih univerziteta.

8.2 Stepeni i kvalifikacije

Studijski programi, stepeni i kvalifikacije u BiH trenutno su u tranziciji ka potpunom sistemu od tri ciklusa. Napredak u reformi zavisi od regije do regije i od ustanove do ustanove.

Prema tradicionalnom sistemu:

- četiri godine redovnog studija vode do stepena *diploma*,
- još dvije godine studija vode do stepena *magistar nauka*,
- doktorski studij vodi do stepena *doktor nauka*.

Stepen *doktor nauka* (ekvivalentno eng. stepenu *PhD*) dodjeljuje se nakon najmanje tri godine samostalnog istraživanja. Kandidati sa stepenom specijalista i magistra prijavljuju se podnošenjem prijedloga za istraživanje, komisiji koju ustanovljava dati univerzitet, koja ocjenjuje prijedlog i odlučuje o prijavi.

¹ Ovaj dio se mora redovno ažurirati od strane i biti svim dostupan visokoškolskim institucijama u BiH. Ažuriranje informacija obično radi državni ENIC ili NARIC centar i objavljuje ih na svojoj web stranici. Prije uspostavljanja BiH ENIC centra na državnom nivou ovaj zadatak bi trebalo obavljati ministarstvo na državnom nivou odgovorno za visoko obrazovanje.

² Organi vlasti države BiH dalje se dijele na dva osnovna administrativna dijela: *Republika Srpska* i *Federacija BiH*, koja je dalje podijeljena na 10 kantona. Uz dva entiteta, BiH čini i Distrikt Brčko, koji ima međunarodnu superviziju i koji je administrativna jedinica pod suverenitetom države BiH. Zakonodavne nadležnosti u obrazovanju su na Parlamentu BiH, Narodnoj skupštini Republike Srpske, Parlamentu Federacije BiH, 10 kantonalnih skupština, te na Skupštini Distrikta Brčko.

³ ove cifre se trebaju redovno ažurirati.

⁴ U BiH, 11 ministarstava obrazovanja (jedno u RS i deset u kantonima u Federaciji BiH) imaju punu nadležnost nad obrazovanjem, uključujući visoko obrazovanje. U Distriktu Brčko, Odsjek za obrazovanje Distrikta Brčko ima punu nadležnost nad obrazovanjem. Na nivu države, Ministarstvo civilnih poslova ima mandat da koordinira obrazovnu politiku u zemlji. Ministarstvo obrazovanja i nauke Federacije BiH ima nadležnost za donošenje standarda i normativa za visoko obrazovanje i zaduženo je za koordinaciju između 10 kantonalnih ministarstava obrazovanja.

⁵ <http://www.enic-naric.net/members.asp> country Bosnia and Herzegovina

Potrebno je da *doktorska disertacija* bude rezultat samostalnog istraživačkog projekta kandidata i da doprinosi naučnom napretku u datom polju. Nakon uspješne javne odbrane doktorske disertacije, kandidatu se daje akademski stepen *doktora nauka*.

Novi studijski programi koji se nude u skladu sa Bolonjskim procesom sastoje se od:

- prvog ciklusa od 180–240 ECTS bodova (tri do četiri godine redovnog studija), kojim se stiče stepen *diplomirani/a*, što je prvi stepen;
- po završetku prvog stepena, 60–120 ECTS bodova (jedna do dvije godine redovnog studija) vode do stepena *magistra*, što je drugi stepen. Ukupni studij koji vodi do drugog stepena zahtjeva 300 ECTS bodova (pet godina) tj. 180–120 ili 240–60 ECTS bodova (3 plus 2 godine ili 4 plus 1 godina).
- Informacije o izuzecima od iznad opisanog pravila (npr. studij medicine) u BiH se mogu dobiti putem BiH stranice na web stranici ENIC-NARIC¹ i na web stanicama pojedinačnih univerziteta.

8.3 Bodovni sistem i ocjenjivanje

Akadska godina u BiH obično traje 10 mjeseci, od oktobra do juna. Akadska godina dijeli se u dva semestra.

Jedinica za definiranje opterećenja redovnog studenta tokom jednog semestra je *kredit* ili *bod*. Opterećenje redovnog studija u jednoj akademskoj godini iznosi 60 kredita ili bodova (ECTS bodova).

Postoje neke razlike u sistemu ocjenjivanja dodiplomskih i postdiplomskih ispita na javnim visokoškolskim ustanovama.

Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Univerzitet u Bijaću, Univerzitet u Banjaluci, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Univerzitet u Zenici i Univerzitet u Tuzli koriste sljedeći sistem ocjenjivanja:

ECTS	Ocjena	Opis
A	10	izvanredan uspjeh;
B	9	iznad prosjeka;
C	8	prosječno sa manjim greškama;
D	7	dobro sa značajnim nedostacima;
E	6	zadovoljava minimalne kriterije;
F, F	5	ne zadovoljava.

Sveučilište u Mostaru primjenjuje sljedeći sistem ocjenjivanja:

ECTS	Ocjena	Opis
A	5	izvrsno
B	4	vrlo dobro
C/D	3	dobro
E	2	zadovoljavajuće
F	1	neprolazno

¹ <http://www.enic-naric.net/members.asp> country Bosnia and Herzegovina

Ovaj dokument su prepile Nedžada Faginović, sektor za obrazovanje ministarstva civilnih poslova BiH, i Karen Roberts, koordinator projekta Vijeća Evrope. Prije konačnog prijedloga, pregled dokumenta su uradili Carita Blomqvist, viši savjetnik nacionalnog odbora za obrazovanje Finske, Gábor Mészáros, direktor centra za ekvivalenciju i informacije Mađarske i Sjur Bergan, šef odjela Vijeća Evrope za visoko obrazovanje i istoriju.

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

PRIRUČNIK ZA KORISNIKE
ZA
MODEL DODATKA DIPLOMI
ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Ovaj dokument je izrađen u okviru zajedničkog projekta
Evropske komisije i Vijeća Evrope
«Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini».

PRIRUČNIK ZA KORISNIKE ZA MODEL DODATKA DIPLOMI ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Uvod

Ovaj priručnik izdaje se zajedno sa modelom dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovinu (BiH). Svrha mu je da usmjerenje za primjenu i izdavanje dodatka diplomi u BiH, u skladu sa preporukama i osnovnim uzorcima koje je izradila zajednička radna grupa Evropske komisije, Vijeća Evrope i UNESCO/CEPES-a.

Dodatak diplomi je jedno od internacionalnih sredstava unaprjeđenja mobilnosti i akademskog priznavanja u Evropskom području visokog obrazovanja i šire. Sve potpisnice Lisabonske konvencije o priznavanju preuzele su obavezu promocije korištenja Dodatka diplomi UNESCO-a i Vijeća Evrope (Lisabonska konvencija o priznavanju, Glava I , član 3) kroz nacionalni informativni centar, ili na neki drugi način. Potpisnice Berlinskog kominikea dodatno su uspostavile cilj da svaki student koji diplomira od 2005. godine nadalje, treba dobiti dodatak diplomi, automatski i besplatno () na jednom od evropskih jezika u širokoj upotrebi .

Ovaj priručnik i model dodatka diplomi u BiH izrađeni su u okviru zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope pod nazivom „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“, u proljeće 2007.

Oba dokumenta objavljeni su da pomognu BiH u izvršenju svojih internacionalnih obaveza u sklopu Bolonjskog procesa, da se omogući ispravna i koherentna upotreba dodatka diplomi u BiH, te da se svršenim studentima iz BiH osigura koherentna dokumentacija kad traže priznanje u inostranstvu.

Ovaj priručnik i model dodatka diplomi obraća se ustanovama i pojedincima koji su uključeni u izdavanje diploma i odgovarajućih dodataka diplomi. Zamišljen je i kao orijentacija za buduće svršene studente i konačne korisnike, visokoškolske i istraživačke ustanove i poslodavce koji traže informacije o diplomama koje se izdaju u BiH.

Šta je dodatak diplomi?

Dodatak diplomi je dokument vezan za visokoškolsku diplomu, koji za cilj ima da unaprijedi internacionalnu transparentnost , te da olakša akademsko i profesionalno priznavanje kvalifikacija (diploma, stepena, uvjerenja, itd.). Zamišljen je tako da da opis prirode, nivoa, konteksta i statusa programa koji uspješno završio nosilac originalne kvalifikacije, kojoj je dodatak priložen. Dodatak diplomi ne treba da podliježe bilo kakvim vrijednosnim sudovima, izjavama o ekvivalentnosti ili prijedlozima za priznavanje. Radi se o fleksibilnom, nepropisujućem sredstvu, koje je zamišljeno tako da uštedi vrijeme, novac i rad.

Dodatak diplomi sastoji se od osam odjeljaka (informacije kojima se identificira nosilac kvalifikacije, informacije kojima se identificira kvalifikacija, informacije o nivou

kvalifikacije, informacije o sadržaju i ostvarenim rezultatima, informacije o funkciji kvalifikacije, dodatne informacije, ovjera dodatka, informacije o nacionalnom visokoškolskom sistemu). Informacije se trebaju dati u svih osam odjeljaka. Tamo gdje nisu date informacije, mora se dati objašnjenje sa razlozima za to.

Dodatak diplomi treba uključivati i opis nacionalnog visokoškolskog sistema, po kojem je nosilac originalne kvalifikacije istu stekao. Taj opis obično daju odgovarajući nacionalni ENIC i NARIC centri i može se naći na websiteu: www.enic-naric.net. Pošto BiH još nije ustanovila nacionalni ENIC ured, ovaj opis izrađen je zajedno sa nadležnim organima u okviru zajedničkog programa Evropske komisije i Vijeća Evrope pod nazivom „Jačanje visokog obrazovanja u BiH”.

Šta dodatak diplomi nije:

Dodatak diplomi nije biografija. Nije ni zamjena za originalnu kvalifikaciju/diplomu. Nije ni prepis ili ovjerena kopija. Niti garantira priznavanje kvalifikacija.

Jezik dodatka diplomi

Dodatak diplomi izdaje se na nekom evropskom jeziku koji je u širokoj upotrebi, da se svršenim studentima osigura koherentna dokumentacija kad traže priznavanje u inostranstvu. Zemlje često dodatak diplomi izdaju i dvojezično.

Ovaj priručnik i priloženi model za dodatak diplomi u BiH izrađeni su na engleskom jeziku, te prevedeni na domaći jezik. Engleska verzija treba da služi kao vodič za bilo kakvo prilagođavanje na jedan od zvaničnih jezika BiH.

Preporučeni linkovi i literatura

Za dalje informacije o dodatku diplomi, preporučuju se sljedeći linkovi:

- Lisbonska konvencija o priznavanju i za nju vezani dokumenti
http://www.enic-naric.net/instruments.asp?display=legal_framework
- ENIC/NARIC website
<http://www.enic-naric.net>
- web stranice Evropske komisije o dodatku diplomi
http://ec.europa.eu/education/policies/rec_qual/recognition/diploma_en.html
- osnovni principi i opće smjernice za one koji izrađuju dodatke
http://ec.europa.eu/education/policies/rec_qual/recognition/ds_en.pdf (chapter IV)
- rječnik termina vezanih za priznavanje
http://ec.europa.eu/education/policies/rec_qual/recognition/ds_en.pdf (chapter V)
- CEPES objašnjenja za primjenu dodatka diplomi
http://www.cepes.ro/hed/recogn/groups/diploma/explanatory_notes.htm

1. INFORMACIJE KOJIMA SE IDENTIFICIRA NOSILAC KVALIFIKACIJE

1.1 Prezime

1.2 Ime

1.3 Datum, mjesto, zemlja rođenja

1.4 Broj ili šifra studenta ili studentske kartice

Tačke 1.1, 1.2, 1.3 i 1.4 su jasne i za njih ne trebaju bilo kakva posebna uputstva. Ekvivalentni podaci koji se daju u diplomi moraju biti isti kao i podaci u dodatku diplomi. Studentski broj ili šifra su broj pod kojim je student registriran u administraciji univerziteta (obično je to broj studentovog identifikacionog dokumenta, tj. indeksa).

2. INFORMACIJE KOJIMA SE IDENTIFICIRA KVALIFIKACIJA

2.1 Naziv kvalifikacije (puni, skraćeni)

Naziv zvanja (puni, skraćeni)

Dati puni naziv kvalifikacije na originalnom jeziku, onako kako stoji u originalnoj kvalifikaciji, npr. *diplomirani pravnik, diplomirani ekonomista, magistar poslovne administracije*. Ako se radi o dvojnoj kvalifikaciji, to treba navesti. Pod „Naziv zvanja“ dati odgovarajuće zvanje u skladu sa propisima koji uređuju to područje (*dr., mr.*). Ako je korištenje zvanja uređeno nekim zakonskim aktom, onda to treba da je navedeno, npr. *pravilnik o korištenju akademskih zvanja, sticanju akademskih i stručnih zvanja*.

2.2 Glavno područje (područja) studija za kvalifikaciju:

Dati samo glavno područje ili područja studija (discipline) koji definiraju osnovna tematska polja za datu kvalifikaciju, npr. *financije i računovodstvo, engleski jezik i književnost, politika, poslovna administracija, itd.*

2.3 Naziv ustanove koja dodjeljuje kvalifikaciju:

Status (vrsta / kontrola):

Ustanova koja dodjeljuje kvalifikaciju često je, ali ne i uvijek, ista ona koja i vodi studij i izvodi program (pogledati tačku 2.4). Kvalifikacije može izvoditi ustanova pod ugovorom, kojoj je data „franšiza“ ili neka vrsta „akreditacije“ višeg nadležnog organa. To može biti država, univerzitet ili stručna ustanova. Ponekad viši organ može biti i strana ustanova. Ako je to slučaj, ovdje to treba da se navede. Navodi se i status ustanove koja dodjeljuje kvalifikaciju: javna ili privatna, i ako je relevantno - ko joj daje/je dao akreditaciju. Na kraju treba navesti generalnu obrazovnu kvalifikaciju ustanove, npr. *univerzitet, visoka škola, tehnički koledž, itd.* Ako postoji razlika između ustanove koja dodjeljuje i ustanove koja je izvodila kvalifikaciju, treba navesti status i jedne i druge.

2.4 Naziv ustanove koja vodi studij:

Status (vrsta / kontrola):

Ovo se odnosi na ustanovu koja je zadužena za izvođenje programa. U nekim slučajevima, ona se može razlikovati od ustanove koja dodjeljuje kvalifikaciju (vidi tačku 2.3). Navesti i status ustanove koja izvodi studij: privatna/nezavisna, privatna i priznata od države, državna i ako je relevantno ko daje/je dao akreditaciju. Na kraju, navesti generalnu nacionalnu obrazovnu kvalifikaciju date ustanove, npr. *visokoškolski koledž, privatni institut, itd.*

2.5 Jezik/jezici nastave/ispita

Navesti na kojem su se jeziku/jezicima izvodili nastava i ispiti.

3. INFORMACIJE O NIVOU KVALIFIKACIJE

3.1 Nivo kvalifikacije

Navesti po kojem sistemu se diploma dodjeljuje (tradicionalni ili sistem sa tri ciklusa u skladu sa bolonjskim principima kako je navedeno u tački 8.2). Dati precizan nivo kvalifikacije i njeno mjesto u konkretnoj obrazovnoj strukturi dodijeljenih kvalifikacija (kako se objašnjava i navodi u odjeljku 8).

3.2 Zvanična dužina i opterećenje programa

Objasniti zvanično opterećenje programa, u ECTS bodovima (ili u ostalim tipovima bodova uz ekvivalentni broj u ECTS bodovima). Uz ovo se mogu dodati i informacije o trajanju programa u sedmicama ili godinama, i stvarno opterećenje, uključujući informacije o osnovnim podkomponentama, npr. *praktična obuka*. Po mogućnosti, opterećenje treba izraziti u smislu ukupnog rada koji se traži od studenta. To se sastoji od uobičajenog rasporeda vremena u programu, uključujući rad sa nastavnikom i samostalno učenje, ispite, itd. To se može izraziti kao X broj sati sedmično, ili samo uz korištenje uobičajenih lokalnih opisa dužine: npr. *jedna godina redovnog studija*. Tamo gdje je to moguće, uloženi rad treba opisivati u smislu bodova, a treba opisati i bodovni sistem.

3.3 Zahtjev/i za pristup

U ovom dijelu se navodi obrazovni nivo potreban za pristup studiju koji vodi do diplome, npr. *završeno četverogodišnje srednjoškolsko školovanje potrebno je za pristup programu prvog ciklusa*. (pogledati tačku 8.1).

4. INFORMACIJE O SADRŽAJU I OSTVARENIM REZULTATIMA

4.1 Način studiranja

Način studiranja odnosi se na to kako se ostvario program, npr. *redovno*, *vanredno*, *učenjem na daljinu*.

4.2 Zahtjevi programa

Tamo gdje postoje, dati detalje o ishodima učenja, vještinama, kompetencijama i navedenim ciljevima vezanim za datu kvalifikaciju.

Uključiti detalje o bilo kakvim posebnim karakteristikama koje pomažu u definiciji kvalifikacije, a naročito informacije o onim obaveznim zahtjevima koji su preduslov za sticanje kvalifikacije, ili detalje o propisima koji daju minimalne standarde potrebne za sticanje kvalifikacije.

4.3 Detalji o programu

Navesti stvarne oznake i/ili ocjene stečene u svakoj od glavnih komponenti kvalifikacije. Stavke bi trebale biti što potpunije i u skladu sa onim što se obično evidentira u datoj ustanovi. Pokriti sve ispite i komponente gdje se vrši provjera i/ili područja studija ponuđena za ispite, uključujući i sve disertacije i teze. Navesti da li su iste odbranjene ili ne. Sve su ove informacije često dostupne u obliku prepisa (koristan format prepisa, tj. transkripta izrađen je za Evropski sistem prenosa bodova ECTS). Mnogi sistemi koji koriste bodove upotrebljavaju i detaljne prepise koji se mogu ugraditi u širi okvir dodatka diplomi.

Ako postoje informacije o raspodjeli bodova po komponentama predmeta i jedinicama, i njih treba uključiti.

Ako je kvalifikacija zajednički stepen, navesti koji su dijelovi kvalifikacije stečeni na kojoj ustanovi.

4.4 Shema ocjenjivanja, uputstvo za raspodjelu ocjena

(pogledati 8.3)

4.5 Sveukupna klasifikacija:

U slučaju da vaša institucija navede sveukupne kvalifikacije (kao što su *summa cum laude*, itd.) to bi trebalo navesti ovdje. Ako to nije slučaj, uključiti «nije relevantno»

5. INFORMACIJE O FUNKCIJI KVALIFIKACIJE

5.1 Pristup nastavku studija

Navedite kojem daljem akademskom i/ili profesionalnom studiju ta kvalifikacija daje pristup, npr. *daje kvalifikaciju za prijavu za prijem za doktorski rad.*

5.2 Profesionalni status

Ako je relevantno, dati detalje o bilo kakvom pravu na prakticiranje struke, ili profesionalni status koji se daje nosiocu kvalifikacije, npr. *izdani stepen „X“ nosiocu daje pravo korištenja zaštićenog stručnog zvanja „Y“ i pravo na profesionalni rad u području „Z“.*

6. DODATNE INFORMACIJE

6.1 Dodatne informacije:

Dodati sve dodatne informacije koje nisu uključene u prethodne stavke, a relevantne su za proces sagledavanja prirode, nivoa i korištenja kvalifikacije, npr. *kvalifikacija je podrazumijevala period studija/obuke u (drugoj ustanovi/firmi/zemlji).* Uključiti dodatne relevantne detalje o visokoškolskoj ustanovi gdje je kvalifikacija stečena. Ako je kvalifikacija zajednički, dvojni ili višestruki stepen, ili je stečena po transnacionalnom ili prekograničnom obrazovnom aranžmanu, to se navodi ovdje.

6.2 Izvori dodatnih informacija:

Navesti sve dodatne izvore korisnih informacija i referenci, gdje se može potražiti još detalja o kvalifikaciji, npr. website visokoškolske ustanove, odsjek u ustanovi koja izdaje kvalifikaciju, website Evropske mreže informativnih centara (ENIC) i Nacionalnih centara za informacije o akademskom priznavanju (NARIC) www.enic-naric.net.

7. OVJERA DODATKA

7.1 Datum

Navesti datum izdavanja dodatka. To ne mora biti isti datum kad je dodijeljena kvalifikacija.

7.2 Potpis

Ime i potpis zvaničnog lica koje ovjerava dodatak diplomi.

7.3 Funkcija

Navesti zvaničnu dužnost osobe koja vrši ovjeru.

7.4 Zvanični pečat/žig

Dodati zvanični pečat ili žig ustanove, čime se dodatku diplomi daje autentičnost.

8. INFORMACIJE O VISOKOŠKOLSKOM SISTEMU

Opis nacionalnog visokoškolskog sistema u kojem je osoba imenovana u originalnoj kvalifikaciji diplomirala mora se priložiti uz Dodatak diplomi.

Opis obično daju nadležni nacionalni ENIC i NARIC centri i dostupan je na websiteu: www.enic-naric.net. Pošto BiH još nije uspostavila nacionalni ENIC ured, opis su zajedno izradili međunarodni eksperti i nadležni organi BiH u sklopu zajedničkog projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope pod nazivom „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“. Opis je dat u priloženom modelu dodatka diplome za BiH.

Ovaj dokument su prepremile Nedžada Faginović, sektor za obrazovanje ministarstva civilnih poslova BiH, i Karen Roberts, koordinator projekta Vijeća Evrope. Prije konačnog prijedloga, pregled dokumenta su uradili Carita Blomqvist, viši savjetnik nacionalnog odbora za obrazovanje Finske, Gábor Mészáros, direktor centra za ekvivalenciju i informacije Mađarske i Sjur Bergan, šef odjela Vijeća Evrope za visoko obrazovanje i istoriju.